

«Молитва за Україну»

Картина «Молитва за Україну» викликає потужні емоції та глибокі переживання. Коли дивишся на ці очі, відчуваєш мурахи на шкірі. Вони сповнені болю, скорботи та водночас рішучості. Вони дивляться прямо у душу, пробуджуючи відчуття єдності з кожним, хто пережив втрати й біль війни. Це очі, які бачили руйнування і смерть, але не втратили віри та надії. Вони ніби промовляють до кожного, хто стоїть перед картиною: «Я сильна, я витримала, я продовжую боротися».

Картина «Молитва за Україну» є глибоко емоційним і символічним твором, що відображає трагічну долю української жінки, яка втратила все через російську агресію, але зберегла незламний дух і віру в майбутнє своєї країни. На полотні ми бачимо жінку, втілення українки, якій 33 роки — стільки ж, скільки й незалежній Україні. Її життя склалося з болю втрат: вона втратила своїх маленьких дітей під час ракетного удару, її чоловік і батько загинули, ставши добровольцями на фронті, захищаючи Батьківщину. Її дім, село і місто лежать у руїнах, але вона не зламана.

Жінка стоїть у глибокій печалі, тримаючи запалену свічку, яка символізує світло пам'яті та надії. Її обличчя сповнене болем і скорботи, але водночас і рішучості. Вона молиться за загиблих, за тих, хто продовжує боротьбу, і за майбутню перемогу України. Це молитва кожного українця, кожного патріота, що втратив близьких і рідних, але не втратив віри.

Художник, почав писати цю картину на початку повномасштабного вторгнення, і кожен мазок відображає події та емоції, які він переживав разом зі своїм народом. Останній мазок було зроблено перед виставкою, завершуючи роботу, в якій зосереджена душа кожного українця, що загинув за свободу своєї країни. У цій картині — молитва нації, заклик до пам'яті, сили та незламності.

Тло картини, темне і хаотичне, символізує руйнування та хаос, що принесла війна. Але серед цієї темряви постає жінка зі свічкою, її світло проривається крізь морок, нагадуючи, що надія жива, що дух українського народу незламний. Її погляд, спрямований прямо на глядача, викликає відчуття глибокої емпатії та зв'язку. Вона — символ кожної української матері, дружини, доньки, які моляться за своїх близьких і за свою країну.

Це полотно — не просто твір мистецтва, а національна молитва, вираження колективної душі українського народу. Коли хтось промовляє «Слава Україні», у відповідь лунає «Героям слава» — і ця картина втілює цей патріотичний дух, що об'єднує всіх українців. Вона є нагадуванням про незламність, про те, що навіть у найтемніші часи завжди є світло надії.

Картина пронизує до глибини душі. Її образ — це портрет нескореного народу, який попри всі втрати, продовжує молитися і вірити. Світло свічки, яке тримає жінка, символізує не тільки пам'ять про загиблих, але й незламну віру в майбутнє, в перемогу. Цей образ об'єднує всіх українців у їхній молитві за мир і справедливість. Вона стоїть у темряві, але свічка у її руках випромінює тепло і світло, яке неможливо погасити. Це світло надії, яке веде націю вперед, попри всі випробування.

Жінка на картині — це символ сильної, благородної душі, яка продовжує боротися, молитися і вірити. Її молитва за тих, хто загинув, її молитва про перемогу — це молитва кожного українця, кожного патріота. Художник вклав у цю роботу всю глибину емоцій і переживань, зробивши її живим втіленням болю і надії нації. Це полотно нагадує нам про силу і стійкість українського духу, про те, що навіть у найтемніші часи світло надії завжди буде світити.

Коли ми дивимосся на цю картину, ми відчуваємо всю глибину втрат і скорботи, але водночас і силу, яка веде вперед. Ми чуємо безмовне «Слава Україні» і відповідаємо «Героям слава», розуміючи, що ця молитва об'єднує всіх нас у спільній боротьбі за свободу і мир. Коли дивишся на ці очі, відчуваєш мурахи на шкірі, коли дивишся на тло, відчуваєш енергію усіх душ загиблих і мимоволі течуть сльози. Усі вони з нами, а ми з ними.

«Prayer for Ukraine»

The painting «Prayer for Ukraine» evokes powerful emotions and deep feelings. When you look at those eyes, you feel ants on your skin. They are full of pain, sorrow and at the same time determination. They look straight into the soul, awakening a sense of unity with everyone who has experienced the loss and pain of war. These are eyes that have seen destruction and death, but have not lost faith and hope. They seem to say to everyone standing in front of the painting: «I am strong, I endured, I continue to fight.»

«Молитва за Україну». Полотно, олія. 105x150 2022-2024pp
Автор - народний художник України Володимир КОЗІЮК (м. Вінниця)
«Prayer for Ukraine». Canvas, oil. 105x150 2022-2024
The author - People's Artist of Ukraine Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia)

The painting «Prayer for Ukraine» is a deeply emotional and symbolic work that reflects the tragic fate of a Ukrainian woman who lost everything due to Russian aggression, but retained an indomitable spirit and faith in the future of her country. On the canvas, we see a woman, the embodiment of a Ukrainian woman, who is 33 years old - the same age as independent Ukraine. Her life consisted of the pain of loss: she lost her young children in a rocket attack, her husband and father died while volunteering at the front, defending the Motherland. Her home, village and city lie in ruins, but she is not broken.

A woman stands in deep sadness, holding a lit candle, which symbolizes the light of memory and hope. Her face is full of pain and sorrow, but at the same time determination. She prays for the dead, for those who continue the struggle, and for the future victory of Ukraine. This is the prayer of every Ukrainian, every patriot who has lost loved ones and relatives, but has not lost faith.

The artist began painting this painting at the beginning of a full-scale invasion, and each brushstroke reflects the events and emotions he experienced with his people. The last touch was made before the exhibition, completing the work in which the soul of every Ukrainian who died for the freedom of his country is concentrated. In this picture there is a prayer of the nation, a call to memory, strength and indomitability.

The background of the picture, dark and chaotic, symbolizes the destruction and chaos brought by the war. But in the midst of this darkness, a woman appears with a candle, her light breaks through the gloom, reminding us that hope is alive, that the spirit of the Ukrainian people is indomitable. Her gaze, directed directly at the viewer, evokes a feeling of deep empathy and connection. She is a symbol of every Ukrainian mother, wife, and daughter who prays for their loved ones and for their country.

This canvas is not just a work of art, but a national prayer, an expression of the collective soul of the Ukrainian people. When someone says «Glory to Ukraine», the response is «Glory to the Heroes» - and this picture embodies this patriotic spirit that unites all Ukrainians. It is a reminder of indomitability, that even in the darkest times there is always a light of hope.

The picture penetrates to the depths of the soul. Her image is a portrait of an unconquered people who, despite all the losses, continue to pray and believe. The light of a candle held by a woman symbolizes not only the memory of the dead, but also an indomitable faith in the future, in victory. This image unites all Ukrainians in their prayer for peace and justice. She stands in the dark, but the candle in her hands radiates warmth and light that cannot be extinguished. It is the light of hope that guides the nation forward despite all the trials.

The woman in the picture is a symbol of a strong, noble soul that continues to fight, pray and believe. Her prayer for those who died, her prayer for victory is the prayer of every Ukrainian, every patriot. The artist put all the depth of emotions and feelings into this work, making it a living embodiment of the nation's pain and hope. This canvas reminds us of the strength and resilience of the Ukrainian spirit, that even in the darkest times, the light of hope will always shine.

When we look at this picture, we feel the depth of loss and grief, but at the same time, the strength that leads us forward. We hear the silent «Glory to Ukraine» and answer «Glory to the Heroes», understanding that this prayer unites us all in the common struggle for freedom and peace. When you look at these eyes, you feel ants on your skin, when you look at the background, you feel the energy of all the souls of the dead and tears flow involuntarily. They are all with us, and we are with them.

«Під захистом Вічності: Материнство, у тіні Святої Софії»

У центрі картини зображено сучасну українську жінку з дитиною. Жінка зображена засмученою. Вона тримає на руках дитину. Смуток її для нас зрозумілий, особливо з погляду на сучасні події – російсько-українську війну, головною метою якої є захоплення Києва, знищення України та українців. Зображення виконано на тлі центральної частини інтер'єру собору Святої Софії у Києві. Софійський собор – перлина української і світової історико-культурної спадщини, яка у ході російсько-української війни також опинилася під загрозою знищення.

Собор споруджено Великим київським князем Ярославом Мудрим у 1017, або у 1037 р. Є сучасна версія про те, що розпочав будівництво храму князь Володимир Великий у 1011 р., а закінчив Ярослав Мудрий у 1018 р.. У плані собор – це п'ятинефний хрестовобаневий храм. З трьох боків він оточений двома рядами галерей: двоповерховою внутрішньою і одноповерховою зовнішньою галереями. Розмір пам'ятки 41,72х54,6 м. У храмі збереглися мозаїки (бл. 260 кв. м) та фрески (3000 кв. м). За повнотою сюжетів вони належать до одних із самих кращих у світовому мистецтві. Мозаїками прикрашена центральна апсида і баня з сусідніми арками. У центрі бані зображений Христос Вседержитель в оточенні архангелів. В апсиді храму – Богоматір-Оранта. Це фігура Святої Діви Марії, руки якої підняті в молитві. Мозаїка має 6 метрів у висоту. Зображення виконане на внутрішній поверхні бані храму. Саме на тлі цього сюжету зображена українська жінка з дитиною. Вона знаходиться ніби під захистом Божої Матері. Також на картині можемо розглянути частину різьбленого з позолотою іконостасу Софійського собору. Він був виготовлений у 1743-1744 рр. Від нього зберігся перший ярус [1, с. 845-849; 2, с. 26-27; 3; 4, с. 89; 5, с. 4-5, 30-33]. Собор мав статус катедрального собору. З перервами був резиденцією київських митрополитів. До XIII ст. був головною церквою Київської Русі та місцем поховання київських князів. При соборі велося літописання та створено бібліотеку. Пограбований і поруйнований у часи монголо-татарської навали. Відновлений стараннями митрополита Петра Могили та гетьмана Івана Мазепи. У пам'ятці поєднано візантійський та бароковий стилі архітектури. Крім фресок і мозаїк на стінах збереглося багато графіті. Софійський собор пам'яткою української архітектури та монументального живопису XI – XVIII ст. Нині у складі Національного заповідника «Софія Київська». З 1990 р. – включений до Світової спадщини ЮНЕСКО [6].

Важливе місце на картині займають артефакти української історії пов'язані із державною символікою. Це особливо актуально сьогодні, коли триває російсько-українська війна. Три зуби – український національний символ, сучасний малий державний герб України У минулому – герб князів династії Рюриковичів, а відтак і усієї Київської Русі. Його історія налічує вже понад 1000 років. Зображення тризуба збереглося у різних варіантах.

У лівому, верхньому кутку картини зображено плінфу (цеглину) з Десятинної церкви із зображенням тризуба. Артефакт знайдений у 1907 р. під час розкопок Вікентієм Хвойкою садиби Десятинної церкви. На плінфі є відбиток рельєфного знаку, який нагадує родовий герб на монетах князя Володимира Святославовича (980-1015). Термін «плінфа» потрапив до Київської Русі з Візантії. За його князювання розпочинається будівництво кам'яних християнських храмів. В процесі будівництва формувалися місцеві артілі ремісників. Цеглу ж виготовляла артіль гончарів. Працюючи за замовленням князя, вони таврували свою продукцію клеймом у вигляді князівського знаку – тризуба. Ця унікальна знахідка зберігається у колекції Національного музею історії України [7].

Ще однією унікальною пам'яткою Київської Русі, зображеною поряд на картині, є златник (золотник) – золота монета, що карбувалися князем Володимиром Святославовичем наприкінці X ст. Ймовірно, перша емісія була здійснена 990 р. з нагоди хрещення Русі та одруження князя з візантійською принцесою Анною. Вони були одними з найперших монет київського карбування та діляться на два типи. На аверсі першого типу монет вміщено надпис «Владимир, а се его злато» («Володимир, а це його золото»). На монетах другого типу інший надпис: «Владимир на столе» («Володимир на столі»). У центральній частині аверсу зображення князя, зі скіпетром й хрестом. Над лівим плечем Володимира знак роду Рюриковичів – тризуб. Реверс монет обох типів однаковий. На реверсі написане ім'я Ісуса Христа та вміщено його зображення. Композиційно златники наслідують візантійські соліди Василя II та Константина VIII (976–1025). Монети карбувались із золота високої – 916 і 958 проби. Виготовляли їх, ймовірно, шляхом перекарбування солідів. В історії монетного обігу часів Київської Русі відомі лише монети князя Володимира Святославича [8; 9, с. 92].

«ПІД ЗАХИСТОМ ВІЧНОСТІ: МАТИРИНСТВО, У ТІНІ СВЯТОЇ СОФІЇ». 120х190. Полотно, олія, 2024 рік.
Художники-співавтори: Володимир КОЗІЮК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА
(м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІЮК (м. Вінниця).
«Under the Protection of Eternity: Motherhood, in the Shadow of Saint Sophia». 120 x 190 Canvas, oil. 2024
Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk),
Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

Однак, на сьогодні, найдавнішими артефактами з києво-руським Тризубом є Двозуб Святослава Хороброго. Його зображено на печатці, яку знайшли в 1912 р. при розкопках Десятинної церкви. На картині ж зображено двозуб на вірчому знакові Святослава Хороброго та Ярополка Святославовича. На лицьовій стороні зображено двозуб князя Святослава Ігоровича, а на зворотній – його сина Ярополка. Цей вірчий знак має два двозуби, тому що князь Святослав, вирушаючи з військом у похід на Болгарію (969-972 рр.), залишив старшого сина Ярополка на київському столі і він правив від імені батька [9, с. 29, 81; 10].

У лівому, нижньому, куті картини художники зобразили орнаментований фрагмент бивня мамонта з Кирилівської стоянки у Києві. Пам'ятка була відкрита й досліджувалася видатним українським археологом Вікентієм Хвойкою у 1893–1900 рр. Стоянку виявлено на вулиці Кирилівській, 59–61, на території відкритого кар'єру цегляного заводу. Унікальні артефакти знаходилися у двох культурних шарах на значній глибині. Верхній – на глибині 13–14 м. і нижній – 19–22 м. На стоянці знайдено рештки 67 особин мамонтів (за нижніми щелепами), кістки носорога, лева, печерного ведмеда, а також крем'яні відщепи та знаряддя праці. У нижньому шарі знайдено два уламки бивня мамонта, орнаментовані заглибленими лініями, малюнок яких нагадує орнаментальний сюжет «драбинки». Найвідомішою знахідкою з Кирилівської стоянки є бивень, прикрашений орнаментами, серед яких дослідники вбачають зоо- або антропоморфні зображення, які й передані на полотні. Матеріали з розкопок Кирилівської стоянки зберігаються в Національному музеї історії України, частина – у Музеї історії міста Києва, частина колекції знаходиться в Москві та Петербурзі, а також у Франції [11].

У верхньому правому куті та нижче колта по цій же стороні картини зображено фрагменти розписів на глиняному посуді часів трипільської культури. На території України відомо понад 2 тисячі пам'яток трипільської культури. В тому числі, на території Києва – 21 пам'ятка (поселення, могильник, місцезнаходження), а у Київській області їх є понад 190 [12, с. 565, 612-628]. Саме на Київщині, біля с. Трипілля у 1896-1897 р. українським археологом Вікентієм Хвойкою (1850-1914) віднайдено старожитності, які ми сьогодні називаємо «трипільська культура» або «Трипілля». Трипільська культура на території України існувала у добу енеоліту і датується кінцем VI – початком III тис. до н. е. Трипільські старожитності відомі на території України, Молдови і Румунії. В Румунії ці пам'ятки мають назву культура Кукутень. Тому серед науковців поширеною є загальна назва – культура Трипілля–Кукутень або Кукутень–Трипілля. [13, с. 16, 31, 61-63, 68-74]. Нині ж використовується ще одна назва – «культурний комплекс Кукутень–Трипілля» (КККТ).

Нижче на картині зображено жіночу ювелірну прикрасу періоду Київської Русі – колт із зображенням пташки. Птаха зображено у профіль, з розпростертими крилами. За композицією він схожий до колта, який походить зі скарбу, знайденого на городищі Княжа Гора на Черкащині, і зберігається у колекції Музею історичних коштовностей України. Колт виконано із золота технікою тиснення і перегородчастої емалі [14, с. 151, 404-405].

Із слов'янських пам'яток на картині зображено антропоморфну фігурку чоловіка з Мартинівського скарбу. Це зображення цінне для нас тим, що на ньому зображений чоловік у вишитій сорочці. Вишивкою прикрашено пазуху – манішку сорочки. Скарб було знайдено у 1907 р. на березі р. Рось, біля с. Мартинівка на Черкащині. Він складається з 116 срібних предметів. Датується VI-VII ст. Дослідники відносять його до пенківської культури, яку пов'язують з ранньослов'янським племенем антів. Зберігається по частинах у Національному музеї історії України і його філії – Скарбниці Національного музею історії України у Києві та Британському музеї у Лондоні [14, с. 143, 402; 15].

Отже, історико-культурна спадщина Києва і Київщини, як державотворчого центру Русі-України, надзвичайно багата, потужна і важлива для розуміння минулого, сучасного і майбутнього українського народу.

Джерела та література

1. Історія української культури. У п'яти томах. Т. 1. Історія культури давнього населення України. Київ : Наукова думка, 2001. 1136 с.
2. Логвин Г. Н. Софія Київська. Альбом. Київ: Мистецтво, 1971. 325 с.
3. Софійський собор (Київ). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/prigiz>
4. Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. XVI+591 с.
5. Nikitenko N. Saint Sophia Cathedral. Gaide-book. Kyiv: Gorobets, 2011. 76 p.

6. Національний заповідник «Софія Київська» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.facebook.com/SophiaKyiv/?locale=uk_UA
7. Національний музей історії України. Плінфа із зображенням князівського знаку – тризуба. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://m.facebook.com/nmiuu/photos/a.344066889135969/357533197789338/?type=3>
8. Златник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/wprdlr>
9. Тисяча років української печатки. Каталог виставки. Київ, 2013. 504 с.
10. Тризуб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/esnzjv>
11. Ткаченко І. Київ палеолітичний [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mdch.kiev.ua/node/799>
12. Відейко М.Ю., Відейко М.М., Кочкін І.Т. та ін. Археологічні пам'ятки трипільської культури на території України. Енциклопедія трипільської цивілізації. Київ, 2004. Т. 1. С. 563-700.
13. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків, 2008. 415 с.
14. Музей історичних коштовностей України: Альбом / Л. С. Клочко, О. П. Підвисоцька, О. В. Старченко та ін. Київ : Мистецтво, 2007. 464 с.: іл.
15. Мартинівський скарб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/shumjo>

«Under the Protection of Eternity: Motherhood, in the Shadow of Saint Sophia»

In the center of the picture is a modern Ukrainian woman with a child in her arms. The woman looks upset because of the Russian-Ukrainian war, the goal of which is to capture Kyiv and destroy Ukraine. The background of the painting is the central part of the interior of the Saint Sophia Cathedral in Kyiv, a pearl of Ukrainian and world historical and cultural heritage, which is also under threat of destruction.

Sophia Cathedral was built by Prince Yaroslav the Wise in 1017 or 1037. According to some versions, the construction was started by Prince Volodymyr the Great in 1011 and completed by Yaroslav the Wise in 1018. The cathedral is a five-nave cruciform church with two rows of galleries. The church has preserved mosaics and frescoes, which are among the best in world art. In the central bath, Christ the Almighty is depicted, and in the apse - Our Lady of Oranta. In the background of this plot is depicted a Ukrainian woman with a child who is under the protection of the Mother of God. A part of the carved and gilded iconostasis of Hagia Sophia is also visible.

The painting also includes important artifacts of Ukrainian history related to state symbols. In the upper left corner is a plinth (brick) from the Tithe Church with a trident. This artifact was found during excavations by Vikentii Khvoika in 1907. The trident is the Ukrainian national symbol, the coat of arms of the princes of the Rurik dynasty and all of Kievan Rus. His image has been preserved in various versions, in particular on gold coins - gold coins minted by Prince Volodymyr Svyatoslavovich at the end of the 10th century.

The painting also depicts the two teeth of Svyatoslav the Brave, found during the excavations of the Tithe Church. This religious symbol belonged to Svyatoslav Ihorovych and his son Yaropolk.

In the lower left corner of the painting, a fragment of a mammoth tusk from the Kyrylivskaya parking lot in Kyiv, discovered by the Ukrainian archaeologist Vikentii Khvoika in 1893–1900, is depicted. Unique artifacts have been found in the parking lot, including ornate mammoth tusks.

In the upper right corner and below are fragments of paintings on earthenware from the times of the Trypilian culture. This culture existed on the territory of Ukraine during the Eneolithic period and dates back to the end of the 6th - beginning of the 3rd millennium BC.

Below in the picture is a female jewelry of the Kievan Rus period - a colt with the image of a bird. The bird is depicted in profile, with outstretched wings, similar to the colt from the treasure from the Knyazha Gora hillfort.

The painting also depicts an anthropomorphic figure of a man from the Martynivka treasure, found in 1907 on the banks of the Ros River near the village of Martynivka. The figure is important because it depicts a man in an embroidered shirt, which is a valuable relic of the early Slavic period.

The historical and cultural heritage of Kyiv and Kyiv region, as the state-building center of Russia-Ukraine, is extremely rich and important for understanding the past, present and future of the Ukrainian people.

«Опіка історії: під захистом гарнізонного храму Святих Петра і Павла»

Жінка з дитиною на руках зображена на тлі Гарнізонного храму святих Петра і Павла у Львові. У сучасній історії України він відіграє дуже важливу роль. Багато сучасних військових, які загинули у ході нинішньої російсько-української війни, саме із Гарнізонного храму вирушали в останню путь. Зараз у церкві є особлива галерея пошанування пам'яті захисників, які віддали своє життя за волю України. Її показують усім делегаціям, які відвідують храм – і президентам, і міністрам, і дипломатам. Служителі та вірні гарнізонного храму активно займаються волонтерством і благодійністю, залучають до цього діаспориан і різних партнерів. За час війни капелани церкви Петра і Павла незліченну кількість разів їздили до українських військових на передову.

Цей храм є пам'яткою архітектури, яка поєднує наше славне минуле з сучасною героїчною історією. Це перша барокова споруда Львова. Спочатку храм будувався як костел ордену єзуїтів. Початок спорудження – 1610 р., а освячення – 1630 р. При костелі діяла колегія, у якій, свого часу навчався Богдан Хмельницький. На основі колегії згодом постав університет, який сьогодні носить ім'я Івана Франка. Після ліквідації ордену єзуїтів 1773 р. папою римським Климентом XIV храм пристосували під гарнізонний військового командування австрійської армії. За радянських часів храм закрили. У ньому влаштували книгосховище Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника. У 2011 р. його відкрили і освятили повторно. І він став Гарнізонним храмом святих Петра і Павла. З огляду на те, що у певний період історії храм виконував функцію гарнізонного храму міста, на даний час храмом опікуються капелани Центру військового капеланства Курії Львівської архієпархії Української Греко-Католицької Церкви [1; 2; 3].

Над головою жінки зображено гуцульський мосяжний (латунний) хрест. Його опубліковано у альбомі «Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття». Термін «мосяж» походить від польського слова *mosi dz* – латунь. Мосяжництво, як вид обробки металу здавна мало значне поширення на Гуцульщині. Такі хрести є чоловічою прикрасою гуцулів. «Є хрести маленькі – від 2 до 5 сантиметрів. Це є згардові хрести, які йшли на згарди – можливо, дітям малим або ж вони могли йти як тільничок. Наступний розмір – від 5 до 8 сантиметрів. Це є хрести середнього розміру. Такі хрести могли бути нагрудними (менший хрест могла носити й жінка), а також могли йти як центральні на згарди. А чоловічі хрести – це від 10 до 15 сантиметрів. Це великі, важкі хрести на грубих ретязях. Це були так звані газдівські хрести. Кожен гуцул мав такий хрест. Він не носив його щодня, це була все-таки святкова прикраса, недільна. Я не думаю, що він ходив з ним кожного дня на роботу – чи то ліс сплавляти, чи полювати з таким великим хрестом. Бо такий хрест міг важити грамів триста». Так про різновиди мосяжних хрестів зазначає їх дослідник Олекса Валько [5].

Пам'яток археології на картині небагато. З правого боку під щитком з левом, поміщено зооморфне зображення (вовка), яке походить з Михалківських скарбів. Виявлено їх у 1878 та 1897 рр. біля с. Михалки на Тернопільщині. Дослідники датують їх VIII-VII ст. до н. е. Михалківський скарб не має рівних собі за цінністю серед подібних скарбів у всьому Карпато-Дунайському басейні. Скарб складався із золотих речей і важив 7 кг. Серед ритуальних речей у скарбі були: діадема з золотої бляхи, багато фібул, кілька браслетів, круглих блях – фаларів, гудзиків, золоті зображення вовків і ін. Деякі предмети мають повну аналогію з прикрасами гальштатського типу з золотих скарбів Угорщини [6].

У лівому, нижньому куті картини подано збільшене зображення металевої фігурки кабана, яке походить з колекції Закарпатського обласного краєзнавчого музею імені Тиводара Легоцького. Її знайдено у 1952 р. біля с. Мала Бийгань Берегівського району. Фігурка вепра належить до латенської археологічної культури, яку дослідники пов'язують з кельтами. Розквіт латенської культури на Закарпатті припадає на II – першу половину I ст. до н. е. Археологами тут виявлено майже 40 неукріплених кельтських поселень. Однак, найбільш дослідженим є укріплене поселення між горами Галіш і Ловачка. Кельтські старожитності на Закарпатті – найвіддаленіший східний форпост латенської культури [7].

Свого часу, Галичина і Волинь відіграли надзвичайно важливу роль у історії становлення Української держави. Саме сюди, після монголо-татарської навали у середині XIII ст., перемістився державотворчий центр формування українського етносу та української держави. Наступницею після Київської Русі стала Галицько-Волинська держава, яка об'єднала навколо себе майже усі українські етнічні землі. Саме тому на картині зображено пам'ятки української старовини XIII – XIV ст., які походять з території Галицько-Волинського князівства.

«ОПІКА ІСТОРІЇ: ПІД ЗАХИСТОМ ГАРНІЗОННОГО ХРАМУ СВЯТИХ ПЕТРА І ПАВЛА». 120х190. Полотно, олія, 2024 рік.

Художники-співавтори: Володимир КОЗІЮК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА (м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІЮК (м. Вінниця).

«Protection of History: Under the Protection of the Millitary Church of Saints Peter and Paul». 120 x190 Canvas, oil. 2024. Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk), Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

Цінним і важливим артефактом є щиток срібного персня-печатки із зображенням пташки. Пам'ятка походить із земель колишньої Галицько-Волинської Русі і датується кінцем XIII – початком XIV ст. Поширеними було два типи таких зображень: із написом навколо пташки або з орнаментом. На персні-печатці, зображеному на картині напис відсутній. Орнамент навколо пташки у вигляді коротких ліній. У каталозі печаток це зображення подано під № 22951. Зображення птахів без надписів відносяться до перснів Волинського типу.

Дослідники стверджують, що персні-печатки із зображенням птахів і написами навколо них, належали заможним людям, а саме боярам. Більшість з них знайдена саме на галицьких землях. Тут бояри були у меншій залежності від князів. Такі персні-печатки символізували певний рівень самостійності бояр стосовно князівської влади. Аналогічні зображення були також на трьох печатках грамоти останнього галицько-волинського князя Юрія II (Болеслава Тройденевича), датованої 1334 р., та на двох з 1335 р., на яких, крім княжої, було ще по сім боярських печаток.

За допомогою таких печаток робилися відтиски на воску та різного роду мастиках. Ще в X ст. руські купці та князівські посланці мали золоті і срібні печатки. Вони служили для посвідчення їх осіб і мали на собі певні знаки власності. Печатки, подібні до демидівських, з'явилися пізніше, в другій половині XII ст., коли вони замінили у вжитку свинцеві печатки (молівдовули), що ними затверджувалися державні документи у галицько-волинських землях. У нинішніх інтернет-джерелах подається багато зображень перстенів на щитках яких зображено птаха [8; 9; 10].

У верхньому правому кутку картини на щиті зображено лева, як герб Галичини. Пам'ятка, можливо, походить з печатки Владислава Опольчика (1372-1378) і відноситься до кінця XIV ст., а точніше до 1378 р. [11].

Надзвичайно важливими у нашому житті є історичні події XX ст., які пов'язані з боротьбою українського народу за свою незалежність. В першу чергу це події доби Української національної революції 1917-1921 рр. та боротьба ОУН і УПА.

Однією з найперших пам'яток цієї тематики є відзнака січових стрільців з левом повернутим вправо та з аббревіатурою «УСС 1914». Вона з'явилася у листопаді 1915 р. як «пам'ятна металева відзнака про теперішню війну для кожного учасника в українському стрілецтві». Для стрільців-однорічників була випущена відзнака зменшеного розміру. Відзнака зображена на лівій, верхній стороні картини [12; 13].

Над нею поміщено інший пам'ятний знак, який є свідченням тієї героїчної епохи – «Соборна Україна» («Відзнака соборної України»). На щиті зображено Архангела Михаїла з мечем в одній руці та зі щитом у іншій. На щиті у Архангела зображено лева. Зверху напис «Україна», а з низу дата – «1917». Проект знака розробив Іван Боберський. У його основу покладено один з варіантів герба майбутньої соборної Української держави. Його автором був Юліан Буцманюк. Знак випущено у вересні 1917 р. у Відні коштом Івана Боберського та редакції газети «Вісті з Запоріжжя». Дохід від його продажу мав піти на купівлю землі під «Український Город» – спортивно-просвітній комплекс у Львові. В українських збройних силах 1917-1920 рр. цей знак міг носитися як на головних уборах, так і на грудях. Дослідникам відомо понад десять варіантів цього знака [13; 14, с. 184].

Ще однією цікавою історичною пам'яткою першої половини – середини XX ст. є кокарда з націоналістичним тризубом (мечем) зображена на картині з правого боку. Такі кокарди могли кріпитися на головні убори вояків ОУН-УПА – мазепинки і петлюрівки. Вона використовувалася членами організації українських націоналістів (ОУН). Але після розколу в ОУН 1940 р. тризуб з мечем залишився гербом ОУН (м), а в ОУН (б) визнавали тризуб Володимира Великого встановлений 1918 р. Це, звичайно, обмежувало масовість носіння такої відзнаки у відділах УПА, що підпорядковувалися ОУН (б). Існує декілька різновидів цієї відзнаки, виготовлених вже після Другої світової війни. Відзнаку з подібним гербом, але з текстом «Слава Україні» навколо нього використовували в Українському Легіоні полковника Р. Сушка (інша назва – Військові Відділи Націоналістів) у 1939 р. [15].

Цікавою, з історичного погляду є «печатка» з тризубом зображена на картині з лівого нижнього боку. Середня частина тризуба закінчується хрестом. Історія цього виду тризуба сягає часів князя Володимира Святославовича. Особливо популярним він був і в українській історії першої чверті XX ст. [16].

Отже, історико-культурна спадщина земель Західної України має надзвичайно потужний пласт пов'язаний з державо- і націотворчими процесами української історії періодів: Галицько-Волинської держави та Визвольних змагань українського народу XX століття. Ці традиції мають своє продовження і нині, особливо у часи російсько-української війни.

Джерела та література

1. Гарнізонний храм святих апостолів Петра і Павла (Костел єзуїтів). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://lviv.travel/ua/places/attractions/saints-peter-and-paul-garrison-church-281>;
2. Гарнізонний храм Петра і Павла. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://map.ugcc.ua/view/265-garnizonnyu-hram-petra-i-pavla-lviv>;
3. Найперший, найбільший, найулюбленіший гарнізонний храм Львова відзначає 9-ліття відкриття. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://tvoemisto.tv/exclusive/sertse_lvova_garnizonnyu_hram_svyatkuie_richnytsyu_vidkryttya_pislya_65_rokiv_movchannya_115639.html].
4. Українська старовина із приватних збірок. Мистецтво Гуцульщини та Покуття. Київ : Родовід, 2002. 360 с.
5. Валько О. Гуцульське мосяжництво. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zbruc.eu/node/66219>
6. Михалківський скарб. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/gpemzx>
7. Шумовська О. Ю. Кельти на Закарпатті. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.zkmuseum.com/2020/08/blog-post_30.html.
8. Зарубій Е. Золото Київської Русі, або таємниці Демидівського скарбу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/zoloto-kyivskoj-rusi-abo-tajemnytsi-demydivskoho-skarbu/>
9. Добрянський В. Нововиявлена срібна печатка XIV ст. з Тернопільщини. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Archeology/ChortkivRajon/Pechatka.html>
10. Перстені Галицько-Волинського типу епіграфічні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://rings.guru/catalog/ordinskij-period/rus/galiczko-volyinskij-tip/epigrafika-galiczko-volyinskogo-tipa?lang=uk>
11. Файл: Герб Галиции 1378.png. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/ysflyv>
12. Українські січові стрільці. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/zherdy>
13. Пахолко С., Мартин О. Класифікація відзнак Українських Січових Стрільців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Pakholko_Stepan/Klasyfikatsiia_vidznak_Ukrainskykh_Sichovykh_Striltiv.pdf
14. Українське коло. До сторіччя Визвольних змагань 1917-1921. Каталог вистави. 22. I. 2018-18.III. 2018, Київ; 6. IV. 2019-29. IX. 2019, Нью-Йорк / упоряд. Ю. Савчук. Український музей, Нью-Йорк, 2019. 2776 с.;
15. Відзнаки УПА. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kampot.org.ua/upa/statt_pro_upa/828-vdznaki-upa.html
16. Шуило С. В. Тризуб з хрестом: 100 років боротьби за право на існування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://kyiv-pravosl.info/2019/11/25/tryzub-z-hrestom-100-rokiv-borotby-za-pravo-na-isnuvannya/>

«Protection of History:

Under the Protection of the Millitary Church of Saints Peter and Paul»

A woman with a child in her arms is depicted against the background of the Millitary Church of Saints Peter and Paul in Lviv. This temple plays an important role in the modern history of Ukraine. Many soldiers who died in the current Russian-Ukrainian war went on their last journey from this church. A memorial gallery of defenders has been created here, which is shown to all delegations visiting the temple. Servants and faithful of the Garrison Temple are actively involved in volunteering and charity, involving the diaspora and partners. Chaplains of the church regularly visit the military on the front lines.

The temple is an architectural monument and a symbol of the combination of past and modern heroic history. This is the first Baroque building in Lviv, built as a Jesuit church in 1610-1630. After the liquidation of the order in 1773, the temple became a garrison for the Austrian army. In Soviet times, there was a book depository here. In 2011, the church was reopened and consecrated as the Garrison Church of Saints Peter and Paul. Currently, the chaplains of the Military Chaplaincy Center of the Curia of the Lviv Archdiocese of the UGCC take care of the temple.

A Hutsul brass (brass) cross is depicted above the woman's head. Brass working is a type of metal processing, widespread in the Hutsul Region. Such a cross is a male decoration, which is usually worn on holidays. Varieties of crosses, depending on the size, could be pectoral or central on the shields.

On the right side, under a shield with a lion, there is a zoomorphic image of a wolf from the Mikhalkiv treasure, dated VIII-VII centuries. B.C. These gold items were found near the village of Mikhalki in the Ternopil region and are of high value among similar finds in the Carpatho-Danube region.

In the lower left corner of the painting, there is a metal figurine of a wild boar from the collection of the Transcarpathian Regional Museum of Local History. It was found in 1952 near the village of Mala Byygan, Berehiv District. The figurine belongs to the Latin culture, associated with the Celts, and dates back to the II - the beginning of the I century. B.C.

The painting also depicts monuments of Ukrainian antiquity of the XIII-XIV centuries. from the territory of the Galicia-Volyn principality. This is a shield of a silver signet ring with the image of a bird, dated to the end of the 13th - beginning of the 14th century. Such ring-seals symbolized a certain level of independence of the boyars in relation to princely power.

In the upper right corner, the shield depicts a lion, the coat of arms of Galicia, possibly from the seal of Vladyslav Opolchych (1372-1378).

The picture also includes monuments related to the struggle of the Ukrainian people for independence in the 20th century, in particular the insignia of the Sich marksmen with a lion and the abbreviation «USS 1914». Above it is the sign «Cathedral Ukraine» with the Archangel Michael.

The cockade with the nationalist trident (sword) used by members of the OUN-UPA is interesting. The trident with a sword remained the emblem of the OUN (m) after the split in 1940.

On the left lower side is a seal with a trident, the middle part of which ends with a cross. Such a trident was popular in the first quarter of the 20th century.

So, the historical and cultural heritage of the lands of Western Ukraine has a powerful stratum connected with the state-building processes of the periods of the Galicia-Volyn state and the liberation struggles of the Ukrainian people of the 20th century. These traditions continue even now, especially during the Russian-Ukrainian war.

«ВОДА ЗАБУТТЯ: СТОГІН ГЛИБИН ТАВРІЇ». 120x190. Полотно, олія, 2024 рік.
Художники-співавтори: Володимир КОЗІУК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА (м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІУК (м. Вінниця).

«Water of Oblivion: Groan of the Deep of Tavria». 120 x190 Canvas, oil. 2024
Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk), Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

«Вода забуття: Стогін глибин Таврії»

Центральна композиція картини – жінка з дитиною на руках, яка йде по коліна у воді. На задньому плані вода, яка залила місто внаслідок екологічної катастрофи та багатоповерхові будинки, які опинились у воді. 6 червня 2023 р. російські окупанти вдалися до чергового акту екоциду, який загрожує безпрецедентними екологічними наслідками для півдня України і цілого чорноморського регіону. Росіяни підірвали греблю Каховської ГЕС на Херсонщині. Вода з Каховського моря швидко затопила прибережні території, які знаходились нижче греблі. Унаслідок цього загинули десятки людей і десятки тисяч тварин. Орієнтовна сума збитків, завданих довкіллю, становить понад 146 млрд. грн., постраждало 1144 господарств, а площа підтоплених лісів перевищила 64 тис. га [1]. У зоні лиха опинилося близько 16 000 людей, Підтоплено близько 80 населених пунктів (зокрема, частина міста Херсон), які розташовані нижче неї, по течії Дніпра [2]. Цим самим було спровоковано екологічну катастрофу, яка завдала величезної шкоди навколишньому середовищу, мирному населенню та історико-культурній спадщині цього регіону України [3].

Навколо центрального сюжету художники зобразили ряд пам'яток історії та культури Півдня України. Зокрема, Таврія і Крим багаті на різночасові пам'ятки археології.

Серед них привертає до себе увагу, зображена у лівому верхньому куті картини, кімерійська золота прикраса пояса VIII ст. до н. е. з кургану Висока Могила біля с. Балки Запорізької області. Вона виконана у вигляді масивної круглої пластини зі срібною петлею на звороті і орнаментована в характерному для кімерійського мистецтва стилі. В центрі – круглий каст з кам'яною вставкою світло-рожевого кольору. Навколо нього чотири опуклини, які імітують пелюстки розетки. Краї пластини декоровано двома концентричними колами, між якими розміщено 23 пластинчастих кільця.

Артефакт походить з поховання шляхетного кімерійського воїна. Її знайдено серед оздоб зброї у кургані другої половини 3-го – початку I тис. до н. е. У ньому виявлено 25 різночасових поховань ямної, катакомбної та кімерійської культур. Матеріали розкопок цієї пам'ятки зберігаються у Музеї історичних коштовностей України, Археологічному музеї та наукових фондах Інституту археології НАНУ (усі у м. Київ) [4; 5, с. 25, 370]. Кімерійці – войовничий кочовий іраномовний народ, який мешкав в українських степах з IX до середини VII ст. до н. е. [6, с. 214].

У правому верхньому куті картини зображено срібну орлиноголову пряжку кримських готів. Вона походить із могильника Скалисте. Тут було досліджено 120 поховань з обрядом тілопокладання [7, с. 500-501]. Пам'ятка була виявлена біля с. Озерне (нині у складі с. Скалисте) Бахчисарайського району у Криму. Розкопки проводились з 1964 р. до початку 1970-х рр. Наталією Богдановою та Іваном Лободою.

Кримські готи – етнічна група готів, одного з германських племен, що відкочували під час Великого Переселення народів у III ст. в Північне Причорномор'я, а згодом до Криму. Останні епіграфічні дані про існування готів у Криму відносяться до IX століття [8].

Окрему групу пам'яток археології зображених на картині становлять античні старожитності, на які так багаті Таврія і Крим.

Однією з найвідоміших античних пам'яток у Північному Причорномор'ї є грецьке місто Ольвія (У – щаслива). Місто засноване вихідцями з Мілету. Залишки її розташовані на правому березі Бузького лиману біля с. Парутиного Очаківського району Миколаївської області [9]. Його досліджують його уже понад два століття.

Ольвія була одним з найбільших центрів античної культури у Північному Причорномор'ї. Місто проіснувало майже тисячу років. Було засноване на початку VI ст. до н. е. і припинило своє існування у кінці III – на початку IV ст. н. е. Це місто-державка, яка складалася з міста і сільської округи. Серед понад тисячі центрів античної ойкумени, які випускали власні металеві гроші, Ольвія займає особливе місце. На її прикладі можна простежити процес зародження грошей у вигляді повноцінної литої бронзової монети, дослідити моменти переходу функцій грошей до срібла, а згодом і до золота, а також простежити подальшу їх еволюцію в часи підйому і занепаду Римської імперії. Саме до часу розквіту карбування срібних монет в Ольвії, кінця IV ст. до н. е., відноситься монета із зображенням орла на дельфіні та горита і написом «OLBIO», яка зображена на картині [10, с. 38; табл. IX; 11. с. 60, рис. 6.3].

Цікавими з мистецької точки зору є зразки античного живопису виявлені у різних містах Північного Причорномор'я. На картині подано малюнок вершника, можливо скіфа зі списом в руці. Такі пам'ятки створювалися впродовж IV ст. до н. е. по III ст. н. е. Цей вид живопису був поширеним у розписах поховальних камер (склепів), в інтер'єрах житлових, громадських та інших споруд. Він був стінним і стан-

ковим. Найбільша кількість розписів збереглася у містах колишнього Боспорського царства. Найкраще такий живопис зберігся у розписах поховальних камер. Загалом, античні пам'ятки стінного малярства виникли на теренах України, що становить їх особливу цінність. Їх наявність засвідчує утворення тут своєрідної місцевої школи античного малярства [12].

Південь України – Таврія є невід'ємною складовою частиною нашої держави. Здавна цей регіон багатонаціональний. Серед автохтонного населення крім українців тут багато століть мешкають кримські татари.

Пам'яткою татарської історії є срібна татарська монета – «акче», із зображенням на реверсі давнього знаку – «тарак-тамги» [13]. Це родовий знак династії Гераїв, яка була правлячою у Криму. Засновник Кримського ханства хан Хаджі I Герай першим використав цей символ [14]. Сьогодні «тарак»-тамга є гербом кримськотатарського народу і її зображення поміщено на прапорі.

Зліва і з права на картині зображено ще два елементи кримськотатарської народної культури. Це фрагменти традиційних кримськотатарських народних орнаментів взятих з килима і вишивки. Килим прикрашений геометричним, а вишивка – рослинним орнаментом. Цей орнамент називається «орьнек». Він є традиційним орнаментом кримськотатарського народу. «Орьнек» складається з різних елементів рослинного і геометричного характеру. Майстри, створюючи різноманітні орнаменти, уникають природної подібності зображуваних рослин та предметів, перетворюючи їх на геометризовані знаки. Цим досягається своєрідний ефект дематеріалізації. Його мета – підкреслити символічний, а не реалістичний характер орнаменту.

Орнамент є засобом передачі знань із покоління в покоління в культурному та історичному аспектах життєдіяльності народу. У 2018 р. «орьнек» – кримськотатарський орнамент занесений до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України [15, с. 88].

Отже, Південь України впродовж тисячоліть був багатонаціональним, а відтак його історико-культурна спадщина увібрала у себе усе багатоманіття культур різних народів і епох. Саме тому, нині, коли триває російсько-українська війна збереження українського народу та його спадщини особливо актуальне. Це особливо наочно показала екологічна катастрофа, спричинена підризом росіянами греблі Каховської ГЕС і підтоплення значної частини української землі.

Джерела та література

1. Мошенець О. Підриз Каховської ГЕС – екоцид міжнародного значення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/ecefvx>
2. Підриз Каховської ГЕС. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/xlvqbo>
3. Підриз Каховської ГЕС: попередні висновки і можливі наслідки. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/eipmrs>
4. Отрощенко В.В. Висока могила. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-34154>
5. Музей історичних коштовностей України: Альбом / Л. С. Ключко, О. П. Підвисоцька, О. В. Старченко та ін. Київ, 2007. 464 с.
6. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
7. Україна: хронологія розвитку. Київ. 2007. Т. 1. 544 с.
8. Кримські готи. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/urmgo0>
9. Пам'ятки мистецтва Північного Причорномор'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-pam-yatki-mistectva-pivnichnogo-prichornomor-ya-392931.html>
10. Анохін В.О., Монети античних міст Північно-Західного Причорномор'я. Київ. 1989. 128 с.
11. Каришковський П. Й. Монети Ольвії. Київ, 1988. 168 с.
12. Мистецтво грецьких міст Північного Причорномор'я. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://arshistorian.blogspot.com/2016/03/blog-post_8.html
13. Монети Криму [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/oonhyz>
14. Герб кримських татар. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/aaf0xt>
15. Елементи Нематеріальної Культурної Спадщини України. Київ, 2018. С. 86-95.

«Water of Oblivion: Groan of the Deep of Tavria»

The central composition of the picture is a woman with a child in her arms, who is walking in water up to her knees. In the background is a flooded city with high-rise buildings that ended up in water due to an environmental disaster. On June 6, 2023, the Russian occupiers blew up the dam of the Kakhovskaya HPP in the Kherson region, which caused the coastal areas to flood. Tens of people and tens of thousands of animals died. About 16,000 people were injured, about 80 settlements were flooded, including part of Kherson. Damage to the environment is estimated at more than UAH 146 billion.

Around the central plot, historical and cultural landmarks of Southern Ukraine, including Tavria and Crimea, are depicted.

In the upper left corner, a Cimmerian gold belt ornament of the 8th century B.C. is depicted from the mound of the High Grave near the village of Balky, Zaporizhzhia region. The decoration is made in the form of a massive round plate with a stone insert and is ornamented in a style characteristic of Cimmerian art. It comes from the burial of a noble Cimmerian warrior.

In the upper right corner, there is a silver eagle-head buckle of the Crimean Goths from the Skalyste burial ground in the Bakhchysarai district of Crimea. The Goths, one of the Germanic tribes, moved to the Crimea during the Great Migration of Peoples in the III century. and remained there until the 9th century.

The picture also includes ancient sights of Tavria and Crimea. Among them is the Greek city of Olbia, founded in the 6th century. B.C. and is located on the right bank of the Buzki estuary near the village of Parutine, Mykolaiv region. Olbia was one of the largest centers of ancient culture in the Northern Black Sea region and minted its own coins, one of which with the image of an eagle on a dolphin and a goryte is presented in the picture.

The painting also shows examples of ancient painting from the Northern Black Sea region, including a drawing of a rider on a winged ibex. Such painting was widespread in the paintings of burial chambers and the interiors of buildings.

The south of Ukraine is Tavria, a multi-ethnic region where the Crimean Tatars live, who preserve their culture and traditions. The painting depicts a silver Tatar coin - «akche» with the image of an ancient sign - «tarak-tamga», the ancestral sign of the Gerai dynasty. Today, this sign is the coat of arms of the Crimean Tatar people and is present on the flag.

On the left and right of the picture are traditional Crimean Tatar ornaments «ornek», taken from the carpet and embroidery. This ornament is symbolic and transmits knowledge and cultural traditions from generation to generation. In 2018, «ornek» was included in the National List of Intangible Cultural Heritage of Ukraine.

Thus, the historical and cultural heritage of Southern Ukraine reflects the diversity of cultures of different peoples and eras. In the context of the Russian-Ukrainian war, the preservation of this heritage is especially relevant, as shown by the environmental disaster caused by the explosion of the Kakhovskaya HPP and the flooding of a large part of Ukrainian land.

СИЛА ПРЕДКІВ: НЕСКОРЕНІ СЕРЕД РУЇН ДНІПРА». 120x190 см. Полотно, олія, 2024 рік.
Художники-співавтори: Володимир КОЗІУК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА (м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІУК (м. Вінниця).
«The power of the ancestors: Unconquered among the ruins of the Dnipro». 120 x190 Canvas, oil. 2024.
Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk), Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

«Сила предків: Нескорені серед руїн Дніпра»

У центрі картини зображено українську жінку з дитиною на руках. Вона одягнута у сучасну балонну куртку. Дитина обіймає матір. Вони зображені на тлі багатоповерхового будинку зруйнованого у м. Дніпро, під час одного з повітряних нападів у ході російсько-української війни. По обидва боки від центральної композиції зображені пам'ятки історії і культури цього регіону.

У лівому кутку картини зображено центральну композицію верхнього ярусу зі всесвітньо відомої скіфської пекторалі з кургану Товста Могила. Це сцена шиття сорочки з овечої шкіри. Її шийють двоє літніх чоловіків, які ймовірно, належали до вищих верств скіфського суспільства. Про це свідчить пов'язка на голові одного з них та парадна зброя біля кожного.

Пектораль – нагрудна прикраса скіфського царя. Вона має форму півмісяця, поле якого поділено на три яруси. Кожен з ярусів заповнено скульптурними зображеннями людей, тварин, птахів, фантастичних істот. 48 фігурок виконано в техніці лиття за восковою моделлю. Композицію верхнього ярусу дослідники умовно назвали «світ земний». У центральній частині нижнього ярусу («світ підземний») зображено грифонів, які напали на коней. Верхній і нижній яруси з'єднуються пластиною, прикрашеною пишним рослинним орнаментом та фігурками птахів. Пектораль – неперевершений твір грецького ювеліра середини IV ст. до н.е.

Пектораль знайдена у 1974 р. українським археологом Борисом Мозолевським у кургані Товста Могила, поблизу м. Покров (колишнє м. Орджонікідзе) Дніпропетровської області. Зберігається у Музеї історичних коштовностей України [1, с. 26, 29, 370-371]. Борис Миколайович Мозолевський так описує центральний сюжет пекторалі: «Фокусом усього твору є середня сцена верхнього ярусу, де двоє роздягнених до пояса чоловіків шийють хутряне вбрання, розтягнувши його за рукави. Для урівноваження композиції й заповнення вільного простору над вбранням повішено горит з луком і стрілами. Другий горит лежить біля ноги правої фігури. Окутті горитів містять мікроскопічні сцени боротьби героя з чудовиськом.

Лівий скіф стоїть навколішках, спина його на третину повернута до глядача. Лівою рукою він тягне до себе вбрання, у правій тримає голку, яку можна помітити лише зі зворотного боку. Кучеряве волосся майстра відкинуте назад і перев'язане широкою стрічкою, як у царя з кульобського келиха. Обличчя вкрите густою кучерявою бородою, під очима – великі набрякові міхури. У всій фігурі чоловіка відчувається якась надломленість і прихована хворобливість. Навіть поперек його перев'язано товстою хусткою. ... Правий майстер центральної сцени сидить на підігнутій лівій нозі. Рука вбрання він також натягує лівою рукою, а в правій, як і його напарник, тримає довгу голку або шили. Вказівний палець цієї руки відставлено і погляд майстра звернено на колегу, ніби він щось йому вказує. Волосся і борода чоловіка оформлені великими кучерями, обличчя має витягнені пропорції. У виразі обличчя і поставі відбито незламну волю» [2, с. 140-143].

У протилежному, правому кутку картини зображено оббивку парадного горита, яка слугувала футляром для лука та стріл. Артефакт походить з Мелітопольського кургану дослідженого О. І. Тереножкіним у 1954 р. у м. Мелітополь Запорізької області. Її було знайдено у схованці поховання знатного скіфа. Оббивка складається з двох частин: лицьової та окуття днища, виготовлених з тонкого золотого листа способом тиснення по матриці з подальшим доопрацюванням деталей. На поверхні лицьової пластини вміщено рельєфні фризи з рослинними мотивами, сценами боротьби тварин, образами грифонів у геральдичній позі. Найбільший інтерес викликають два центральних яруси з міфологічним сюжетом. За однією з версій, тут змальовано сцени життя Ахілла, героя Троянської війни, який загинув від фатальної стріли. Подібний мотив був близький скіфам, відомим в античному світі як першокласні стрільці. У скіфській археології є ще три горити, відтиснуті з цієї ж матриці. Парадні горити зі срібною або золотою оббивкою входили до складу озброєння заможних скіфів [1, с. 42, 374; 2, с. 81-90].

Ще однією пам'яткою історії і культури України світового рівня є Кам'яна Могила. Вона знаходиться біля м. Мелітополь Запорізької області. У 2007 р. тут було створено Державний історико-археологічний заповідник, якому наступного року надали статус Національного. З 2006 р. «Кам'яна Могила» перебуває в попередньому списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. З лютого 2022 р. територія Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» – під російською окупацією. А сам музей окупанти перетворили на філію Херсонеса Таврійського. Значна частина музейних предметів була вивезена з українського заповідника «Кам'яна Могила» російською окупаційною владою [3].

У 68 гротах і печерах виявлено більше як три тисячі наскельних зображень – петрогліфів, починаючи від кам'яного віку до епохи бронзи і більш пізніших часів. Це унікальна галерея зразків первісного мистецтва. Пам'ятка використовувалася стародавнім населенням як місце для відправлення язичниць-

ких обрядів. Вона відома з 1778 р. У різні роки її вивчали Микола Веселовський, Отто Бадер, Валентин Даниленко, Михайло Рудинський, Владислав Гладилін, Борис Михайлов та Анатолій Кифішин. Останні два дослідники спеціально вивчали петрогліфи Кам'яної Могили. Анатолій Кифішин зробив спробу дешифрування петрогліфів пам'ятки, присвятивши цьому велику, за об'ємом, монографію [4, 872 с.]. На картині представлено деякі петрогліфи з Кам'яної Могили. На одному з них зображено бика/мамонта. Думки дослідників щодо інтерпретації зображуваної тварини розділилися – бик чи мамонт. Петрогліф походить з «гроту бика № 9» [4, с. 400-401]. На іншому зображено «супругу биків»: пара биків, які тягнуть прямокутний предмет, можливо, транспортний засіб або землеробське знаряддя. Даний петрогліф походить з плити № 37/4 [4, с. 91]. Ще один фрагмент з петрогліфами – варіанти напису № 3, який походить також з «гроту бика № 9» [4, с. 352-353].

По правому краю картини художники розмістили діадему. Це унікальна золота жіноча прикраса. Золоті пластини, оздоблені бурштином, гранатом, сердоліком, зерню (золоті кульки) прикрасили бронзову основу діадеми. Її вага – 50, 25 гр., довжина – 23,5 см. Пам'ятка датується першою половиною V ст. н. е. Її виявили у березні 1948 р. у поховальному комплексі гунського часу на території м. Мелітополь, у Кизіярській балці. Комплекс знахідок складався з понад 90 предметів. Діадема надійшла до фондів Мелітопольського краєзнавчого музею у 1948 р. і зберігалась там до початку російсько-української війни 2022 р. [5]. Під час окупації у 2022 р. росіяни викрали із краєзнавчого музею м. Мелітополя 1841 предмет. Серед них 302 золотих предмети: 198 прикраси з Мелітопольського скіфського кургану (історичний період IV ст. до н.е.), 76 предметів гунського та сарматського періоду III–V ст. н.е., кільце та дві монети (історичний період XX–XXI ст.), а також 25 одиниць – нагороди радянського часу [6].

На передньому плані зображено три кам'яні скульптури, так звані «скіфські і половецькі баби». Зліва, крупним планом, з чітко пропрацьованими рисами обличчя та іншими деталями подано кам'яну скульптуру скіфського воїна VII–VI ст. до н. е., знайдену біля Шахтинська на Донеччині. До 2014 р. пам'ятка знаходилася в експозиції Донецького обласного краєзнавчого музею. Музей було знищено 15 серпня 2014 р. у ході російсько-української війни [7]. Скульптура має чотирикутну основу, голова виділена і відділена від тулуба шиєю, прикритою товстою витою гривною. Лице кругле з мигдалевидними очима, прямим ледь розширеним до низу носом, який доходить до вусів підковоподібної форми, з опущеними до низу, рівно підрізнаними кінцями. Руки масивні зі слабо виділеними кистями, усі пальці зображені у одній площині. Руки зігнуті під прямим кутом і складені над поясом і направлені одна до другої так, що пальці зближаються. Воїна зображено у шоломі, з нагайкою у лівій руці. Він одягнений у довгополий «шкіряний» обладунок, поли якого сходяться у центрі, підперезаний широким поясом, озброєний мечем, який зображено з правого боку. Такі скульптури трактуються дослідниками як зображення Таргітая-Геракла, який виступає у скіфській міфології у якості першопредка скіфів і першого царя. Створювались такі пам'ятники у випадку смерті царя, який вважався земним втіленням Таргітая, і були покликані уладнати викликані нею порушення космічної і соціальної стабільності [8].

Поряд зі скульптурою скіфського воїна зображено дві кам'яні пам'ятки такого типу – «половецькі баби». Це намогильні антропоморфні пам'ятники, які є пам'ятками сакрального мистецтва IX – XIII ст. Їх залишили нам кочівники – половці (кипчаки, кумани), які мешкали в українських степах того часу. Вони є головним джерелом до вивчення історії, культури і побуту половецького народу та символізують предків. Їх розміщували у спеціально споруджених для них святилищах, влаштованих на вершинах високих курганів або на пагорбах. Частіше ставили дві скульптури – чоловічу і жіночу. Зрідка трапляється скупчення скульптур (12-15). Як правило статуї ставили обличчям поверненим на схід. В Україні вони поширені на території Дніпропетровської, Запорізької, Луганської, Харківської та в інших південно-східних областях. Зображені на картині половецькі баби походять: одна, та що в центрі картини, з колекції «Національного історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила» [9], а інша, із колекції Національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького у Дніпрі. У дворі, перед музеєм у Дніпрі, виставлено понад 90 кам'яних скульптур різних часів і народів, але 67 – половецьких. На картині зображено жіночу фігуру. Від чоловічих вони відрізняються головними уборами і костюмами. У руках усіх половецьких статуй посудини. Статуї зображають не конкретних людей, а особистості з рисами богів і героїв [10].

Отже, придніпровський край також багатий на історико-культурну спадщину не лише всеукраїнського, а й світового рівня. Це насамперед, «Кам'яна Могила» з її унікальними петрогліфами, скіфські царські кургани, скіфські і половецькі кам'яні баби. Частина цієї території знаходиться під окупацією російськими військами. У ході бойових дій гинуть люди, як військові так і мирне населення, руйнуються села і міста, а також нищать нерухомі пам'ятки, а рухомі викрадаються і вивозяться окупаційною владою за межі України.

Джерела та література

1. Музей історичних коштовностей України: Альбом / Л. С. Ключко, О. П. Підвисоцька, О. В. Старченко та ін. Київ : Мистецтво, 2007. 464 с.: іл.
2. Мозолевський Б.М. Скіфський степ. Київ: Темпора, 2005. 192 с.
3. Господаренко О. Привласнення культурної спадщини України: як росіяни перетворили Кам'яну Могилу на військовий трофей. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://novynarnia.com/2023/12/15/kamyana-mogyla/>
4. Кифішин А.Г. Давнє святилище Кам'яна Могила. Досвід дешифрування протошумерського архіву XII – III тис. до н. е. Київ. 2001. Т. I. 872 с.
5. Гунська діадема з Мелітополя. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.instagram.com/archaeology_of_ukraine/p/Cl_86FPNV76/
6. Росіяни викрали з Мелітопольського музею золоту діадему гунів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zmina.info/news/rosiyanu-vykraly-z-melitopolskogo-muzeyu-zolotu-diademu-guniv/>
7. Зруйновано головний музей історії Донеччини. Фото. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/short/53f68299e7783/>
8. Кам'яні баби [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/kdript>
9. Мій запорізький край. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-kam-yana-mogila-82426.html>
10. Сухоніс Д. Легендарні скіфські баби Дніпра відкривають секрети (Фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vesti.dp.ua/legendarni-skifski-babi-dnipra-vidkrivayut-sekrety-foto/>

«The power of the ancestors: Unconquered among the ruins of the Dnipro»

In the center of the picture is a modern Ukrainian woman with a child in her arms. She is wearing a modern balloon jacket, and the child is hugging its mother. They are depicted against the background of a multi-story building destroyed during one of the air attacks in the city of Dnipro during the Russian-Ukrainian war.

Landmarks of the history and culture of this region are depicted on both sides of the central composition.

In the left corner of the painting, the upper tier of the world-famous Scythian pectoral from the mound of Tovsta Mohyla is depicted. The central scene depicts the sewing of a sheepskin shirt by two elderly men who probably belonged to the upper echelons of Scythian society. The pectoral is a pectoral ornament of the Scythian king in the shape of a crescent moon, with three tiers of sculptural images of people, animals, birds and fantastic creatures, made using the wax casting technique. The upper tier is called «earthly world», the lower one is called «underworld», with griffins attacking horses. The pectoral was found by the Ukrainian archaeologist Borys Mozolevskyi in 1974 near the city of Pokrov, Dnipro region.

In the right corner of the picture, the upholstery of the ceremonial gorit from the Melitopol barrow is depicted. Horit is a case for a bow and arrow, made of thin gold leaf, decorated with plant motifs, scenes of animal fights and images of griffins. The artifact was found by O. I. Terenozhkin in 1954.

Another landmark of the history and culture of Ukraine is the Stone Tomb near the city of Melitopol, Zaporizhzhia region. This is a unique complex with more than three thousand rock images (petroglyphs) from the Stone Age to the Bronze Age. The painting features petroglyphs from the Stone Tomb, such as a bull/mammoth and a «coup of bulls». Since February 2022, the territory of the reserve has been under Russian occupation.

On the right edge of the picture is a tiara - a unique golden female ornament with a garnet, carnelian and amber, found in a Hunnic burial complex in Melitopol. During the occupation in 2022, the Russians stole 1,841 exhibits from the Melitopol Museum of Local History, including this tiara.

Three stone sculptures known as «Scythian and Polovtsian women» are depicted in the foreground. On the left is the Scythian army of the VII-VI centuries. to n. e., found near Shakhtynska in Donetsk region. Next to him are two «Polovet women», anthropomorphic monuments of the IX-XIII centuries, symbolizing ancestors. They are depicted from the collection of the National Historical and Archaeological Reserve «Stone Tomb» and the National Historical Museum named after D. I. Yavornytskyi in Dnipro.

The Dnieper region is rich in world-class historical and cultural heritage. This includes the Stone Tomb, Scythian royal barrows and stone sculptures. Currently, part of this territory is under Russian occupation, which leads to the destruction and theft of cultural values.

«СЛЪОЗИ ОДЕСИ: ЧИСТА МОЛИТВА СЕРЕД РУЇН». 120x190. Полотно, олія, 2024 рік.
Художники-співавтори: Володимир КОЗІЮК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА (м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІЮК (м. Вінниця).

«Tears of Odesa: pure prayer among the ruins». 120 x190 Canvas, oil. 2024.
Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk), Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

«Сльози Одеси: чиста молитва серед руїн»

У центрі картини молода жінка з дитиною на руках. Дитина притулилася до матері. У них за спиною інтер'єр зруйнованого Спасо-Преображенського собору у м. Одеса. В ніч на 23 липня 2023 р. Росія здійснила чергову жорстоку атаку по Одесі. Ворог обстріляв місто щонайменше 5 видами ракет. Пошкоджено житлові будинки, об'єкти цивільної інфраструктури та зруйновано Спасо-Преображенський кафедральний собор УПЦ МП. Собор має статус Пам'ятки культурної спадщини України. У 2023 р. його було внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [1].

Одна з ракет влучила у праву частину собору. «Руйнування колосальні. Половина собору лишилася без даху. Порушені центральні палі, фундамент. Вилетіли всі вікна, ліпнина. Була пожежа, загорілася частина, де у церкві продаються ікони та свічки. Після закінчення повітряної тривоги приїхали служби, ДСНС і все потушили», — розповів Андрій Пальчук. Із-під завалів дістали Касперівську ікону Божої Матері, яка є покровителькою Одеси [2].

Одещина має багато спільного з історією Поділля. Північні райони Одеської області належать до історико-етнографічного регіону Поділля. Історико-культурна спадщина цих земель України також багата і неповторна. Тут збереглося багато пам'яток матеріальної і духовної культури українського народу. Особливо це стосується пам'яток археології.

Найдавнішими, за часом створення, на картині є трипільські старожитності — мальовані антропоморфні та зооморфні зображення виконані на посуді. Пам'ятки походять з трипільських поселень Південно-Східного Поділля. Трипільська культура була поширена на значній частині Правобережної України починаючи з кінця VI — до початку III тис. до н.е., тобто понад 2 тисячі років. Трипільці залишили нам у спадок понад 2 тисячі пам'яток, переважно це залишки поселень, зрідка могильники. В тому числі, на території Вінницької області відомо 295 трипільських поселень, а у Одеській області їх є 124 [3, с. 565-583, 638-645]. За уточненими даними В. С. Рудя, на 2015 р., у Вінницькій області зафіксовано 403 поселення трипільців [4, с. 135].

Загалом трипільські старожитності відомі на території України, Молдови і Румунії. В Румунії подібні пам'ятки мають назву культура Кукутень. Тому серед українських науковців поширеною є загальна назва — культура Трипілля–Кукутень, а серед інших — Кукутень–Трипілля [5, с. 16, 31]. Нині ж використовується ще одна назва — «культурний комплекс Кукутень–Трипілля» (КККТ).

Антропоморфні та зооморфні зображення серед величезної кількості мальованого посуду трипільської культури займають особливе місце. Їх, відносно інших зображень, зовсім не багато. На картині подано зображення людини, яке походить з поселення Бернашівка II. Пам'ятка знаходиться біля с. Бернашівка Могилів-Подільського району Вінницької області. Дослідження проводилося у 1989-1991 і 1993 рр. Дністровською експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом О. Г. Колесникова (О. Г. Корвін-Піотровського) [6, с. 42]. Антропоморфне зображення з Бернашівки виконане на амфорі з «совинним ликом» [7, с. 107]. Стать зображення визначити не можливо, хоча дослідники вважають їх зображенням жінки. На думку Н. Б. Бурдо такі зображення носять сакральний зміст та, вірогідно, передають образ антропоморфного божества [8, с. 20]. Артефакт зберігається в колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею [9, с. 57].

Два зображення тварин, розміщених у правій частині картини, походять з трипільського поселення Чечельник Чечельницького (нині Гайсинського) району Вінницької області. Вони схожі на собак, які біжать чи готовляться стрибати, високо піднявши хвости. Це матеріали з розвідок та розкопок 1990 р. проведені під керівництвом В. А. Косаківського та І. І. Зайця [10, с. 148-149]. Артефакти також зберігаються у колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею.

Мальовані зображення тварин з'являються та трипільському посуді у кінці середнього періоду (BII) і поширюються на початку пізнього (CI) на посуді петренської, чечельницької та інших груп пам'яток [7, с. 86]. Відомо близько 200 посудин із зооморфними зображеннями. Серед таких зображень можна визначити собаку, велику рогату худобу, козу і оленя. Зображення собак буває різноманітне, що, ймовірно, відповідає тваринам різних порід. Виходячи з того, що у частини тварин підкреслено статеву ознаку, то зображали самців і самиць [11, с. 191, 193].

Ще одну групу зображень становлять пам'ятки античності. На передньому плані картини зображено античну гідрію. Кераміка такого типу займає вагоме місце в українських музеях. Наприклад, у Одеському археологічному музеї зберігається велика колекція такої кераміки. Гідрія — посудина для води. Вона

прикрашена червонофігурним сюжетним розписом, який виконано спеціальними фарбами з наступним випалом виробу.

Найбільш поширеним були чорнофігурні і червонофігурні способи виконання розписів на античному посуді. При чорнофігурному способі декорування посуду фігури людей і інші зображення малювалися чорною фарбою, а тло залишалося кольору кераміки. Згодом спосіб нанесення зображення змінився. Чорним кольором передавали тло, а не зображення, яке зберігало колір посудини.

Кераміка найбільш масовий матеріал, який виявляють археологи під час розкопок грецьких міст у Північному Причорномор'ї та в Криму. Довгий час у Північне Причорномор'я мальований посуд поступав, переважно, з Аттики. Місцеві ж майстри часто копіювали привізні зразки. Власне виробництво набуло значного поширення в епоху Еллінізму, починаючи з III ст. до н. е. [12].

До цього ж часу відноситься і скульптура Геракла. Такі пам'ятки відомі також на півдні України. Вони є свідченням історії античних держав у римський період їхньої історії (друга половина 1 ст. до н. е. – третя четверть III ст. н. е.). Саме в цей час населення античних міст вступає в тісні й різнобічні контакти із Римською імперією. Римського впливу зазнали також племена і народи, що мешкали за межами кордонів імперії. Після завершення воєн з Мітрідатом VI Євпатором цей регіон увійшов в орбіту римських інтересів і їх воєнно-політичного впливу [13, с. 314]. Саме про цей період історії України і розповідає скульптура римського воїна зображена на картині.

До цього ж історичного періоду належить золота пряжка з вставками із бірюзи, від парадного пояса з сарматського поховання I ст. н. е. біля с. Пороги Ямпільського (нині Могилів-Подільського) району на Вінниччині. Вона зображена у лівому верхньому куті картини. Артефакт виявлено у ході розкопок, у 1984 р. експедицією Вінницького обласного краєзнавчого музею під керівництвом Бориса Івановича Лобая, двох поховань представників сарматської знаті. У чоловічому похованні, серед різноманітного інвентарю, археологи виявили залишки пояса, яким був підперезаний покійник. Пояс шкіряний, червоного кольору, з металевими, покритими золотом пряжками. По обидва боки від них на поясі розташовані дві накладки, золоті ззовні і срібні з середини. На них нанесено тамги – знаки власності. Такі ж дві накладки розташовані на задній частині пояса. На пряжці зображено двобій грифонів. Зображення на обох пряжках подібні. Матеріали розкопок зберігаються у колекції археології Вінницького обласного краєзнавчого музею [14, с. 10, 14-18; 15, с. 79, 312].

Ще одним артефактом сарматського часу є трубчастий кістяний виріб з різьбленим орнаментом. Він зображений на передньому плані картини, з права. Предмет походить з поховання сарматської жриці I ст. н. е. Розкопки Валентини Тихонівни Загоруйко кургану біля с. Писарівка Ямпільського (нині Могилів-Подільського) району на Вінниччині у 1991 р. Артефакт зберігається також у Вінницькому обласному краєзнавчому музеї [15, с. 89, 314].

Особливе місце в історії, культурі та мистецтві України займає Бушанський язичницький наскельний рельєф, який розповідає про світогляд наших предків. Рельєф є складовою частиною храмового комплексу. Площа зображення становить 9 кв. м. і він розміщений на східній стіні комплексу. З лівого краю зображено дерево. На одній з його гілок вибито зображення півня у профіль, повернутого ліворуч. Під деревом у профіль зображено стоячу навколішки людську постать, яка у руках, витягнутих перед собою й зігнутих у ліктях, тримає округлий предмет, можливо, чашу. За спиною людини, на вищому постаменті, вирізьблений олень. Тулуб його подано у профіль, а роги у фас. Посередині рельєфу, у верхній частині, вирізьблено прямокутну рамку, у середині якої збереглися залишки напису. Частину цього рельєфу, а саме - чоловічу постать і півня на гілці відобразили художники у нижній лівій частині картини. На думку Іона Срулевича Винокура, археолога, який проводив дослідження цього храмового комплексу, пам'ятка функціонувала з кінця IV – до середини XVII ст. Питання походження пам'ятки залишається і до сьогодні дискусійним. На сьогодні «скельний храм» є перлиною Державного історико-культурного заповідника «Буша», який функціонує у с. Буша Могилів-Подільського району на Вінниччині [16, с. 47-48]. «Скельний храм» у складі заповідника включено до «Семи чудес Вінниччини» та до списку «Визначні пам'ятки Вінниччини» [17, с. 12-24; 18, с. 56-57].

Над рельєфом зі «скельного храму» на картині зображено ще одну пам'ятку подільської старовини – срібну підвіску-«лунницю» зі скарбу ювеліра X-XI ст. виявленого відомим археологом Павлом Івановичем Хавлюком, у ході розкопок городища уличів біля с. Червоне Немирівського (нині Гайсинського району) Вінницької області у 1990 р. Скарб складався із 6 срібних предметів: двох круглих підвісок, двох лунниць, ажурної намистини, пустотілої підвіски та двох арабських дирхемів. Матеріал виявлено у господарській ямі № 130. Скарб був захований у споруді над ямою [19, арк. 10-11] У наступному, 1991 р., у господарській ямі № 155, у ході розкопок виявлено скарб майстра-ювеліра. Він складався з двох

частин. Перша – знаряддя праці ювеліра та готові вироби: 11 сердолікових намистин, 5 пустотілих сережок «волинського типу», ажурна срібна намистина і 4 пірамідальні підвіски [20, арк. 4, 10]. Лунниці, як прикраса, відомі у багатьох племен часів Київської Русі. Але уличські мають свої особливості у декорі, чим і вирізняються з поміж інших [21, с. 15, 18]. Артефакт зберігається у колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею [15, с. 98, 315].

Отже, історико-культурна спадщина Вінниччини і Одещини тісно переплітається в процесі історичного розвитку українських земель, має багато спільного, а відтак і вартого для збереження, охорони і передачі наступним поколінням українського народу. Тому, особливо актуальним у ході нинішньої російсько-української війни є, як збереження історичної пам'яті так і життя кожного, окремо взятого, громадянина України.

Джерела та література

1. Черновол К. Росіяни зруйнували Спасо-Преображенський кафедральний собор в Одесі (фото). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.ua/war/rosiyani-zruynuvali-spaso-preobrazhenskiy-kafedralniy-sobor-v-odesi-foto-novini-odesi-12337713.html>
2. Коршак Н., Сисоев Ю., Васильєв Д. «Руйнування колосальні»: через російську атаку в Одесі пошкоджено Спасо-Преображенський собор. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://suspilne.media/odesa/534651-rujnuvanna-kolosalni-cerez-rosijsku-ataku-v-odesi-zrujnovano-svato-preobrazhenskiy-sobor/>
3. Відейко М.Ю., Відейко М.М., Кочкін І.Т. та ін. Археологічні пам'ятки трипільської культури на території України. Енциклопедія трипільської цивілізації. Київ, 2004. Т. 1. С. 563-700. (Дальше – ЕТЦ).
4. Рудь В. С. Картографування пам'яток трипільської культури на Південно-Східній Вінниччині. Археологія і давня історія України. 2015. Вип. 4 (17). С. 134-139.
5. Бурдо Н.Б., Відейко М.Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків, 2008. 415 с.
6. Бурдо Н.Б. Бернашівка ІІ. ЕТЦ. Київ, 2004. Т. 2. С. 42.
7. Ткачук Т.М., Мельник Я.Г. Семіотичний аналіз трипільсько-кукутенських знакових систем (мальований посуд). Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 208 с.
8. Бурдо Н.Б. Антропоморфні зображення. ЕТЦ. Київ, 2004. Т. 2. С. 19-20.
9. Вінницький обласний краєзнавчий музей. 100 років: Альбом / Відп. за вип. К. Висоцька. Вінниця: Твори, 2018. 340 с., іл.
10. Косаківський В.А. Зображення тварин на кераміці з трипільського поселення Чечельник. Археологія. 1994. № 1. С. 148-149.
11. Бурдо Н. Б. Зооморфні зображення. ЕТЦ. Київ, 2004. Т. 2. С. 191-194.
12. Кераміка Стародавньої Греції. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/rmpzkk>
13. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняк, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. Київ : Либідь, 2005. 504 с.
14. Симоненко О.В., Лобай Б.І. Сармати Північно-Західного Причорномор'я в І ст. н.е. Київ, 1991. 112 с.
15. Вінницький обласний краєзнавчий музей. 100 років : Альбом / Відп. за вип. К. Висоцька. Вінниця : твори, 2018. 340 с., іл.
16. Рудь В.С., Косаківський В.А. Скульний храм: історія дослідження. Буша: природа, археологія, історія, етнографія та фольклор сіл Бушанської сільської ради: Колективна монографія / За наук. ред. В.А. Косаківського. Вінниця, 2009. С. 45-53.
17. Сім чудес Вінниччини: Альбом. Вінниця, 2011. С. 12-24.
18. Визначні пам'ятки Вінниччини: Альбом. Вінниця, 2011. С. 56-58.
19. Хавлюк П.І. Науковий звіт про дослідження археологічних пам'яток на території Південного Побужжя експедицією Вінницького педінституту. 1990 р. Науковий архів Інституту археології НАН України. 1990/263. 28 арк.
20. Хавлюк П.І. Науковий звіт про дослідження археологічних пам'яток на території П. Побужжя експедицією Вінницького педінституту. 1991 р. Науковий архів Інституту археології НАН України. 1991/175. 13 арк.

21. Хавлюк П.І. Ювелірна справа в уличів. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вип. 1. Серія: Історія: Збірник наукових праць. / За заг. ред. проф. П. С. Григорчука. Вінниця, 1999. С. 13-19.

«Tears of Odesa: pure prayer among the ruins»

In the center of the picture is a young woman with a child in her arms. The child leaned against his mother. Behind them is the interior of the destroyed Transfiguration Cathedral in Odessa. On the night of July 23, 2023, Russia launched a brutal attack on Odessa, firing at least five types of missiles at the city. Residential buildings, objects of civil infrastructure were damaged and the Transfiguration Cathedral of the UOC MP, which has the status of a monument of cultural heritage of Ukraine and is included in the UNESCO World Heritage List, was destroyed. One of the rockets hit the right side of the cathedral, causing massive damage, including damage to the roof, foundation and windows. During the demolition of the rubble, the Kasperiv Icon of the Mother of God, who is the patroness of Odessa, was saved.

Around the central plot, the artists depicted a number of monuments of the history and culture of Odesa and Podillya.

The oldest in the picture are Trypillian antiquities - painted anthropomorphic and zoomorphic images on dishes. The sights come from the Trypillya settlements of South-Eastern Podillia. The Trypillya culture was spread over a large part of Right Bank Ukraine from the end of the 6th to the beginning of the 3rd millennium BC. The anthropomorphic image from Bernashivka is made on an amphora with an «owl face», and the zoomorphic images that look like dogs come from the Chechelnyk settlement.

In the foreground of the painting is an ancient hydria - a vessel for water, decorated with a red-figure story painting. Such ceramic products were popular in the ancient cities of the Northern Black Sea region and in the Crimea. Hydras are kept in museums such as the Odessa Archaeological Museum. Another ancient artifact is a sculpture of Hercules, which is a testimony of the history of ancient states in the Roman period.

In the upper left corner of the picture is a gold buckle with turquoise inserts from a Sarmatian burial of the 1st century. not. near the village of Porogy in Vinnytsia region. This buckle depicts griffins dueling and comes from the 1984 excavations. Another artifact of the Sarmatian period is a tubular bone product with a carved ornament from the burial of a Sarmatian priestess of the 1st century. not. near the village of Pysarivka in Vinnytsia region.

A special place in the painting is occupied by the Bushan pagan rock relief, which tells about the world-view of our ancestors. Part of the relief is shown in the lower left part of the picture. It depicts a tree, a rooster and a human figure holding a round object. The relief is the pearl of the State Historical and Cultural Reserve «Busha» in the Vinnytsia region.

Above the relief is a silver «moon» pendant from the treasure of a jeweler of the 10th-11th centuries, found near the village of Chervone in Vinnytsia region. Lunnytsias are known among many tribes of the times of Kyivan Rus and have their own peculiarities in the decoration.

So, the historical and cultural heritage of Vinnytsia and Odesa is closely intertwined in the process of historical development of Ukrainian lands. These lands are rich in monuments of the material and spiritual culture of the Ukrainian people, which should be preserved and protected, especially in the context of the current Russian-Ukrainian war.»

«Спадок нескорених: мати і дитя на тлі зруйнованих стін Чернігівського театру»

У центрі картини зображено жінку з дитиною на руках. Вони зображені на тлі зруйнованого рашистами, у ході російсько-української війни (2014-2024 рр.), Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка. 19 серпня 2023 року будівлю театру пошкоджено російським ракетним ударом. Була зруйнована частина будинку та її дах [1].

За основу зображуваних персонажів взята чернігівська молода жінка, яка вела свою дитину до студії бальних танців, а заняття мало проходити у театрі, який потрапив під обстріл. Дівчинка зображена у бальній танцювальній сукні.

По ліву сторону від центральної композиції зверху до низу зображені пам'ятки історії та культури Чернігівщини, які увійшли до скарбниці культури України. У верхньому кутку картини зображено фрагмент різьбленої капітелі кінця XI ст., яка походить з Борисоглібського собору м. Чернігова. У білокам'яних капітелях цього собору втілено каролінгське плетиво з мотивами романського мистецтва. На капітелях та наріжних каменях також зображали барсів, левів, фантастичних звірів – «симурглів». Саме симургла зображено на картині [2, с. 372-373]. Симургл (Симаргл, Семаргл) – божество з пантеону Київської Русі. Входив до числа шести язичницьких божеств, скульптурні зображення яких у 980 р. були встановлені Володимиром у Києві. На думку дослідників і ім'я, і образ мають іранське походження. У язичницькій міфології виконував функцію сполучення між світами [3].

Нижче зображено фрагмент браслету виконаного на пластині з бивня мамонта. Браслет покритий унікальним геометричним меандровим орнаментом, нанесеним крем'яним різцем. Артефакт виявлений під час розкопок у 1908 р. пізньопалеолітичної стоянки біля с. Мізин на Чернігівщині. Дослідження проводив відомий український археолог і етнограф Федір Вовк. Пам'ятка відноситься до епохи пізнього палеоліту і датується часом 35-10 тис. років тому. Матеріали з Мізина розкопані Ф. К. Вовком добре відомі у світовій археології [4, с. 26-27]. Малюнки на цьому та інших предметах зі стоянки у Мізині привертають увагу багатьох дослідників. Так, наприклад, Б. Фролов трактує малюнок на цьому браслеті як палеолітичний календар [5].

Ще одним видом ювелірного мистецтва цього ж часу є київські хрести-енколпіони. Це складені з двох частин нагрудні хрести, в середину яких, як правило, вкладалися мощі святих. Давньоруський хрест-енколпійон залишив один із значущих слідів в культурній спадщині Київської Русі. Вони відображають художній і духовний спосіб життя, на зорі становлення християнської віри серед русичів. Він є важливою частиною історії ремесла — мистецтва художньої обробки металу, і високої майстерності ремісників Київської Русі. Хрести-енколпіони прийшли на Київську Русь разом із християнством з Візантії. Візантійські енколпіони були виконані з дорогоцінних матеріалів та за складною технікою [6; 2, с. 383].

Нижче подана реконструкція щита дружинника періоду Київської Русі, який має нам нагадувати про зв'язку Новгород-Сіверського князя Ігоря, який організував похід проти половців у 1185 році. Ця подія яскраво описана у «Літописі Руському» [7, с. 336-343] та «Слові о полку Ігоревім». Це твір є унікальною пам'яткою писемності і мови киево-руського періоду української історії [8]. Щит був найважливішою складовою частиною захисного спорядження давньоруського воїна. У «Слові о полку Ігоревім» щити згадуються не раз, правда у романтично-узагальненому, а не конкретному вигляді. Однак його автор називає червоний колір щитів: «Лисиці брешуть на черленії щити», «Русичі великіі поля черленими щитами перегородили...», «а хоробрії русичі перегородили (поле) черленими щитами». Щити періоду Київської Русі були дерев'яними із залізними скріпленнями. Їхню поверхню розфарбовували і часто розписували візерунками. На мініатюрах Радзивіллівського літопису щити зображено червоними, рідше жовтими. В інші кольори їх фарбували рідко. У XII ст. щити мали не круглу, а мигдалевидну форму. Такий щит захищав вершника від підборіддя до коліна. Подвійна згадка у «Слові о полку Ігоревім» про те, що русичі перегородили своїми щитами поле, може свідчити про те, що у піших воїнів були довгі щити, які закривали майже усе тіло ратника. Саме з таких щитів могли створювати своєрідну захисну стінку [9, с. 122-125].

Поряд зі щитом зображено бойову сокиру, яка походить з Чернігова. Її виявили у жовтні 2019 р. Вона прикрашена чудовою срібною інкрустацією і є свідченням високого рівня розвитку ковальського ремесла у часи Київської Русі. Знахідка датується X-XIII ст. На одній зі сторін сокири зображено тризуб. Сокира викуплена Тарасом Хмеловським, мешканцем м. Львова, і передана до колекції Національного музею історії України [10]. Сокири як зброя використовувалися і піхотинцями і вершниками. Дуже часто їх прикрашали вишуканим орнаментом [9, с. 109, 115-116].

«СПАДОК НЕСКОРЕНИХ: МАТИ І ДИТЯ НА ТЛІ ЗРУЙНОВАНИХ СТІН ЧЕРНІГІВСЬКОГО ТЕАТРУ»
120x190. Полотно, олія, 2024 рік. Художники-співавтори: Володимир КОЗЮК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА (м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗЮК (м. Вінниця).

«Legacy of the unconquered: Mother and child against the background of the destroyed walls of the Chernihiv theater». Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk), Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

У правому, верхньому кутку картини зображено герб Батурина. У 1654 р. Батурин отримав магдебурзьке право, а відтак і свій герб [11, с. 423-424]. Місто Батурин впродовж 1669-1708 та 1750-1764 р. було резиденцією гетьманів Лівобережної України. На печатках із документів 1671-1692 рр. як герб зображені прапор, серце, хрест і зірка. На міській печатці за 1712-1717 рр. над півмісяцем зображено хреста і шестипроменеву зірку [12, с. 71]. Герб м. Батурина, має нагадувати нам про знищення міста, яке було столицею Гетьманщини за часів Івана Мазепи. 2 листопада 1708 р. його захопили і знищили московські війська, з наказу царя Петра І. Командував штурмом О. Меншиков [13, с. 406-407]. Тоді місто було вщент зруйновано, а жителів знищено. Від рук карателів полягло близько 16 тисяч захисників та мешканців Батурина [14, с. 91]. Сьогодні Батурин є символом української нескореності, міфологемою мужньої збройної боротьби козаків і жителів гетьманської столиці за самостійну Українську Державу, за українські права і вольності. Подвиг захисників Батурина надихав наступні покоління борців за волю і незалежність України. Тут діє Історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» [15, с. 182].

Нижче зображено фрагмент кістки – лопатки мамонта з геометричним орнаментом нанесеним червоною фарбою. Пам'ятка походить з вищезгаданої пізньопалеолітичної стоянки біля с. Мізина на Чернігівщині. Знахідку виявлено українським археологом Шовкоплясом І. Г. під час розкопок господарсько-побутового комплексу № 1 (житла) у 1954 р. На одній стороні лопатки зберігся розпис нанесений вохрою цегляно-червоного кольору. Збереженість орнаменту задовільна. Він виконаний у вигляді зигзагів-смуг, розміщених паралельними рядами. Малюнок виглядає композиційно урівноваженим, ритмічним. Він добре виділяється на світлому фоні поверхні кістки. У цьому ж житлі знайдено й інші кістки з подібним орнаментом, а також ряд предметів, які дослідниками об'єднано в один комплекс, який інтерпретовано як набір предметів музичного призначення стаціонарного типу (лопатка, бедро, таз, дві челюсті і фрагмент черепа мамонта) і рухомий звуковий інструментарій (колотушка, молоток, «шумовий браслет»). Тобто, орнаментована лопатка мамонта, зображена на картині є складовою частиною набору музичних інструментів, які є найдавнішими знахідками такого типу не лише в українській, а й у світовій археології [4, с. 62-90].

У нижньому правому куті картини зображено гунську фібулу середини V ст. н. е. з інкрустацією. Пам'ятка походить з м. Ніжин [5а, с. 512].

Отже, на картині зображено багатотисячолітню історико-культурну спадщину Чернігівщини, яка є складовою частиною України. Вона, як і життя мільйонів українців, знаходиться під загрозою знищення у ході нинішньої російсько-української війни та потребує негайного захисту і збереження, як складової частини світової історико-культурної спадщини.

Джерела та література

1. Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Тараса Шевченка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/uetsjv>
2. Україна: хронологія розвитку. Київ : Кріон, 2009. Т. 2. 544 с.
3. Симаргл. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/kxizrk>
4. Бибииков С.Н. Древнейший музыкальный комплекс из костей мамонта (очерк материальной и духовной культуры палеолитического человека). Київ, 2008. 128 с.
5. Спадщина предків. Мізинські браслети – унікальний спадок тисячоліть. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ridivira.com/uk/istoriya/mizynski-braslety-unikalnyi-spadok-tysiacholit>
6. Енколпiон. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/cgpytq>
7. Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. Київ : Дніпро, 1989. XVI+591 с.
8. Слово о полку Ігоревім / Упоряд. та приміт. О. Мишанича. Київ, 1986. 310 с.
9. Котляр М. Воєнне мистецтво Давньої Русі. Київ: Наш час, 2011. 280 с.
10. Українець викупив у «чорних археологів» 1000-літню сокиру з тризубом часів Київської Русі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.5.ua/dv/life/252743>
11. Ситий І. Козацька Україна: печатки, герби, знаки та емблеми кінця XVI – XVIII століть. Київ : Темпора, 2017. 972 с., іл.
12. Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV – I пол. XX ст.). Київ : Брама, 2001. 400 с.
13. Військові кампанії доби гетьмана Івана Мазепи в документах / Упоряд. С. Павленко. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. Т. 2. 1054 с.

14. Україна-Швеція: на перехрестях історії (XVII – XVIII століття) : 1 жовт. 2008 р. – 30 берез. 2009 р. м. Київ, 9 квіт. – 31 трав. 2009 р. м. Дніпропетровськ : кат. міжнар. вист. / уклад. Ю. Савчук ; М-во культури і туризму України, Нац. музей історії України. Київ : Такі справи, 2008. 224 с.

15. Линюк Л. Повернення Батурина. Українське народне мистецтво. 2009. № 3-4, 2010 № 1-2. С. 180-183.

16. Україна: хронологія розвитку. Київ : Кріон, 2009. Т. 1. 544 с.

«Legacy of the unconquered: Mother and child against the background of the destroyed walls of the Chernihiv theater»

In the center of the painting is a woman with a child in her arms against the background of the destroyed Taras Shevchenko Academic Ukrainian Music and Drama Theater in Chernihiv, which was hit by a Russian missile attack on August 19, 2023. Part of the building and its roof were destroyed.

The images of the characters are taken from a real Chernihiv mother who took her child to a ballroom dance studio, the classes of which were supposed to take place in the theater that came under fire. The girl is depicted in a ballroom dance dress.

To the left of the central composition, from top to bottom, the historical and cultural sights of Chernihiv region, which are part of the national cultural heritage of Ukraine, are depicted. In the upper corner of the painting is a fragment of a carved capital of the end of the 11th century from the Borysglib Cathedral in Chernihiv. The white stone capitals of this cathedral embody Carolingian weaving with motifs of Romanesque art. The capitals also depict leopards, lions and fantastic beasts - simurgles. Simurga, depicted in the picture, is a deity from the pantheon of Kievan Rus, who in pagan mythology performed the function of connecting the worlds.

Below is a bracelet made of mammoth tusk, covered with a unique geometric ornament, found during excavations in 1908 near the village of Mizyn in Chernihiv Oblast. The bracelet belongs to the Late Paleolithic era and dates back to 35-10 thousand years ago. It is an important artifact studied by the Ukrainian archaeologist and ethnographer Fedor Vovk. Some researchers, such as Boris Frolov, interpret the ornament on the bracelet as a Paleolithic calendar.

The painting also depicts Kyiv encolpion crosses of the 11th century - pectoral crosses in which the relics of saints were placed. These artifacts reflect the artistic and spiritual way of life of Kievan Rus and are part of the art of artistic metal processing, having come to Rus together with Christianity from Byzantium.

The lower part of the picture shows a reconstruction of the shield of a soldier from the period of Kyivan Rus, which recalls the victory of Prince Igor of Novgorod-Siversky, the organizer of the campaign against the Polovtsy in 1185. This event is vividly described in the «Russian Chronicle» and «Words about Igor's Regiment». The shield was an important part of the warrior's protective equipment and was often painted with patterns, as mentioned in the «Word about Igor's regiment», where the shields are described in red.

«Віра у темряві: Матір і дитя серед руїн Харкова»

У центрі картини зображено молоду українську жінку з дитиною на руках, яка притиснулася до матері. На задньому плані подано руїни «палацу праці» у Харкові, який був знищений під час російсько-української війни. За основу для тла картини взято роботу харківського фотографа Олександра Коцарева.

Зліва і з права від центральної композиції на картині подано окремі артефакти з історико-культурної спадщини Східної України.

У лівому, верхньому куті картини зображено фрагмент стилізованого мотиву «дерева життя», взятого з килима витканого у селищі Решетилівка на Полтавщині. Полтавські килими багато декоровані рослинним, точніше квітковим орнаментом, інколи з додаванням стилізованих зображень птахів. Килими виткані техніками: «кругляння», «зачіпками», «на межову нитку», «зірчаста», «на косу нитку». Вони вражають кількістю і яскравістю кольорів. Особливістю решетилівського рослинного килимарства є принцип побудови орнаменту з мальовничим вирішенням тла. Сучасні мотиви перегукуються з архаїкою давніх «селянських» та пишністю «панських» килимів. Силуети стилізованих рослин відзначаються великою кількістю світлих і темних контурів різної конфігурації і товщини. Кольорова гама теплих, земляних відтінків. Вовняні нитки зближених кольорів лягають рівними горизонтальними рядками у пітканні. Тому всі рослинні форми плавно перетікають одна в одну і органічно вплітаються у фактуру виробу. Рослинні мотиви ритмічно розміщуються на полі килима у вигляді гілок з квітами та листям прямими або скісними рядами. Найпоширенішим композиційним сюжетом таких килимів є мотив дерева життя, один елемент якого художники і зобразили на картині. Орнамента решетилівських килимів виразна, з округленими краями форм на відміну від подільських, поліських чи західноукраїнських килимів.

Решетилівське килимарство пройшло шлях від кустарного до фабричного виробництва. Сьогодні ж традицію полтавського килимарства продовжують майстри-килимари смт Решетилівка Решетилівського району Полтавської області. У населеному пункті функціонує Решетилівський художній професійний ліцей, де працюють талановиті майстри-викладачі і не менш талановиті учні. Також тут є приватна майстерня художніх промислів «Соломія», викладачі та вчителі Решетилівської дитячої школи мистецтв і Решетилівської гімназії імені І. Л. Олійника. Традиція рослинного килимарства селища Решетилівка у 2018 р. внесена до Нематеріальної Культурної Спадщини України [1; 2, с. 78-80].

Так саме як і килимарство, Полтавщина славиться вишивкою. У правому верхньому куті картини зображено фрагмент вишитого рушника з мотивом «Дерева Життя». Вишитий рушник займає у житті українців важливе місце. Він супроводжує людину впродовж усього життя і використовується у родинних і календарних звичаях і обрядах. Також ними завжди прикрашалася українська хата. Особливо багато їх було на покуті.

Одним із найбільш поширених кольорів у вишивці рушників Наддніпрянщини і Слобожанщини є червоний колір. Він, як і білий, є сильним, найбільш активним, у порівнянні з іншими кольорами. Тому він виконує важливу захисну функцію. Цей колір випромінює енергію і через те незамінний у весільних рушниках [3, с. 60-65]. Усі вишиті рушники дослідники розділяють на групи за характером сюжету. Одним з найбільш поширених зображень на рушниках цього краю є мотив «Дерево Життя». У науковій літературі і у народних назвах його ще називають – «Світове Дерево», «Дерево Роду», «Дерево», «Квітка», «Вазон». Таке зображення є центральним символом у вишитих українських рушниках. Дерево символізує собою, загалом, Космос з усіма його проявами. Воно являє собою безсмертя, нескінченність Життя і його розмаїття. Дерево стоїть понад часом та простором. Його можна поділити на три частини – коріння, стовбур, крона, які відповідно співвідносяться з трьома світами: підземним, земним і небесним. Як правило, іконографічно, Дерево Життя зображають квітучим. Квіти символізують людські життя, бруньки зародки майбутніх поколінь, а плоди – людські діяння. Дерево завжди має яскраво виражену центральну верхню квітку. Вона символізує Вогонь Життя. Його оберігають пташки, яких зображали поруч. Найчастіше Дерево вишивалося проростаючим із «вазона»-горщика [4, с. 60]. Велика колекція вишитих рушників XVIII-XIX ст. із Середньої Наддніпрянщини з мотивами «Дерево Життя» зберігається у Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара» у м. Києві [5, с. 138-140].

Ще одним зразком українського декоративно-прикладного мистецтва Середньої Наддніпрянщини є петриківський розпис. Його фрагмент зображено у верхній правій частині картини, під рушниковим орнаментом «Дерево Життя». Цей вид народного мистецтва народився з настінних розписів української хати і набув особливого поширення у 20-х рр. XX ст. у с. Петриківка на Дніпропетровщині, як малювання на папері та різних побутових виробах. Його унікальність полягає у використанні рослинного, переважно

«ВІРА У ТЕМРЯВІ: МАТІР І ДИТЯ СЕРЕД РУІН ХАРКОВА». 120х190. Полотно, олія, 2024 рік.
Художники-співавтори: Володимир КОЗІЮК (м. Вінниця), Євгенія БОЖКО (м. Одеса), Ольга ТЯЖЕЛОВА
(м. Вознесеньськ), Валерія КУЗЬМЕНКО (м. Одеса) та асистент-помічник Ольга КОЗІЮК (м. Вінниця).

«Faith in the Darkness: Mother and Child among the Ruins of Kharkiv». 120 x190 Canvas, oil. 2024
Co-artists: Volodymyr KOZIUK (Vinnytsia), Yevhenia BOZHKO (Odesa), Olha TYAZHELOVA (Voznesensk),
Valeriya KUZMENKO (Odesa) and assistant Olha KOZIUK (Vinnytsia).

квіткового орнаменту, який подається у стилізованому вигляді. Квіти великі, яскраві, і як правило, малюються в анфас. Основними композиційними сюжетами є: «вазон», «букет», «гілочка», «фриз». Вони використовуються як компоненти архітектурного декору, при цьому лінії гілок і стебел не перетинаються між собою. Фігури птахів, звірів, людей мають контурне зображення. Характерним для петриківського розпису є світле тло, як раніше була біла стіна хати. Використовуються й інші основи. Усі петриківські майстри малюють без попередньо наміченого контуру. Віртуозність досягається писанням картини за допомогою тоненького пензлика з котячої шерсті. Для розпису майстри застосовують яєчну темперу, гуаш, олійні фарби на ґрунті. Зоною побутування розпису є смт Петриківка навколишні села Петриківського та сусідніх районів Дніпропетровської області. У 2012 р. петриківський розпис внесено до Національного переліку, а у 2013 р. до Репрезентативного списку елементів нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО [2, с. 38-40].

Зв'язковими між сучасними і минулими поколіннями українців є фольклорно-етнографічний образ козака Мамай та козацька люлька, які зображені з права і зліва від центральної композиції картини.

У XVII—XIX ст. картина з козаком-бандуристом була найпопулярнішою на українських землях, особливо на Полтавщині, Чернігівщині, Харківщині, рідше на Правобережжі. Жодному іншому творові давнього українського народного малярства не судилося прожити таке довге життя в стількох варіантах, повтореннях і копіях. Козак Мамай у думках і помислах українців уособлював народну силу духу, незламність волі в боротьбі з поневолювачами. Зображення козака на народних картинах в час, коли запорозького війська вже не існувало, сприймалося як своєрідний пам'ятник героїчному минулому українського народу. «Козак-бандурист», «Козак-запорожець», «Козак Мамай» — все це назви картин одного типу. Загальні риси композиції і головного образу, побутування їх протягом кількох століть на українських землях дозволяють вважати ці твори традиційними народними картинами [6].

У художньо-мистецькій спадщині козацької доби і пізніших часів козак Мамай є своєрідним джерелом стимулювання духовного поступу для багатьох поколінь. Його зображення можна було побачити на дверях і стінах житла, на вуликах і на скринях. Але найчастіше Козака Мамай малювали на картинах, що побутували як самостійні твори. Картина «Козак Мамай» серед мистецьких раритетів козацьких часів займає особливе місце. Це воїн-козак, захисник Вітчизни [7, с. 188]. Тема захисту своєї Батьківщини співзвучна і актуальна особливо сьогодні під час російсько-української війни. Козак Мамай надихає українців на боротьбу за свою свободу і незалежність. Значення народної картини «Козак Мамай» важко переоцінити для культурно-мистецького і героїко-патріотичного сьогодення України [8, с. 256].

Козацька люлька, зображена нижче, свідчить, що це край був здавна козацьким і відіграв важливу роль у історії України цього періоду. Люльки були невід'ємною частиною «ясної зброї у козаків». Тютюнопаління у середовищі українських козаків і селян поширилося починаючи з кінця XVI -початку XVII ст. Воно прийшло на українські землі з Туреччини. Уся козацька тутюнова термінологія має турецьке походження: «люлька» — похідна від турецької *lüle, lüla* — «труба»; саме «куріння» по-турецьки — «тютюн іч-мек», що означає «пити дим». У побуті українців люльки використовувалися ще й у першій половині XIX ст. На Наддніпрянщині, серед керамічних люльок, поширеними були їх різновиди — «кімличка» (з довгою шийкою і випуклою кришкою), «плеската» (із сплюснутими боками), «зіньківка» (невеличка кругла з короткою шийкою). У козаків керамічні люльки називалися «носогрійками», «бурульками» тощо [9, с. 251-252; 10].

На передньому плані картини подано скульптури «половецьких баб». Вони залишені половцями, кочів'я яких були у степовій частині України упродовж IX — XIII ст. Серед них дослідники розрізняють чоловічі і жіночі. Чоловіки зображалися з вусами, інколи бородою, а також з довгим волоссям, заплетеним в одну або дві коси і переважно без шапок. На деяких фігурах одне або обидва вуха прикрашено сережками, зрідка на шиї гривна або намисто. Зображення чоловіків одягнені в каптан з трикутними комірцями і вузькими рукавами. На талії — пояс з набором прикрас, пряжок і бляшок. Рідше зображався просторий одяг з широкими рукавами, без поясу і зброї. Є фігури з кинджалом або шаблею.

Жіночі скульптури часто зображалися із підкресленими дітородними органами. «Чорнухинська мадонна» (знайдена біля с. Чорнухине Луганської області) тримає на руках дитину. Як правило, жінки тримають посудину у правій руці, рідше в обох руках. Форми посуду різноманітні: кубки, чаші тощо. Саме жіночі скульптури зобразили художники на картині.

Половецькі баби — безцінний матеріал для історика, що дозволяє вести мову про одяг, прикраси, зброю, побутові предмети, зовнішність, вірування, звичаї тюркських народів.

Колекції кам'яних половецьких баб зібрані в Дніпропетровському історичному музеї ім. Д. І. Яворницького та парку-музеї кам'яних стел Луганського педагогічного університету імені Тараса Шевченка.

Також половецькі скульптури знаходяться у музеях Київської, Донецької, Запорізької, Харківської та інших областей. Однак, найчисельніші колекції кам'яних скульптур знаходяться: близько 70 екземплярів у Дніпрі, 68 у Луганську, 35 у Одесі, 34 у Маріуполі, 27 у Донецьку, 26 у Харкові, 14 у Бердянську. Тобто, частина пам'яток такого типу нині перебуває на тимчасово окупованих російською федерацією українських землях, ще частина – у зоні бойових дій і нищиться. Тому вони потребують негайної охорони, а часто і переміщення їх у безпечні місця. Прикладом того є розбита росіянами кам'яна баба з колекції краєзнавчого музею у м. Ізюм на Харківщині. Саме її залишки зображені на картині поміж двома цілими половецькими скульптурами. Після звільнення м. Ізюм, залишки статуї музейники зібрали і перевезли до Харкова на реставрацію. Згодом туди ж перевезли і вцілілі 8 скульптур [11 – 13].

Отже, історико-культурна спадщина Наддніпрянщини та Слобожанщини також багата і різноманітна, як на сучасні пам'ятки так і на пам'ятки історії. Але частина цієї української землі сьогодні знаходиться під окупацією, а також перебуває у зоні бойових дій російсько-української війни. Тут гинуть люди, нищаться міста і села, а разом з ними і пам'ятки історії та культури українського народу, які є яскравим свідченням нашої багато тисячолітньої історії.

Джерела та література

1. Білоус Л. Традиції рослинного килимарства селища Решетилівка Решетилівського району Полтавської області. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://authenticukraine.com.ua/blog/resetilivski-kilimi>
2. Елементи Нематеріальної Культурної Спадщини України. Київ, 2018. 152 с.
3. Мельничук Ю. Семантика українських вишитих рушників. Народне мистецтво. 2004. № 3-4. С. 60-65.
4. Мельничук Ю. Семантика українських вишитих рушників. Народне мистецтво. 2005. № 1-2. С. 59-65.
5. Мельничук Ю. Вишиті рушники XVIII-XIX ст. Середньої Наддніпрянщини (на прикладі збірки Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара». Народне мистецтво. 2011. № 1-4. С. 13-140.
6. Козак Мамай. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://surl.li/uolzpf>
7. Ненаситець Є. Відродження мистецької пам'ятки. Народне мистецтво. 2009. № 3-4, 2010. № 1-2. С. 188-191.
8. Міщенко Г. Слово про «Мамаїв» і «мамаєзнавця». Там само. С. 256.
9. Шевченко Є. Словник народної термінології. Там само. С. 246-255.
10. Середа О. Козацькі люльки у зібранні Прилуцького краєзнавчого музею ім. В. І. Маслова. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://museumpryluky.org.ua/news/182_kozaczki_lyulky_u_zibranni_pryluczkogo_krayeznavchogo_muzeu_im_v.i_maslova
11. Осадча Я. На Харківщині росіяни зруйнували половецьку бабу, якій тисяча років. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/09/21/250537/>
12. Знищена краса. Половецькі статуї на горі Крем'янець в Ізюмі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.slk.kh.ua/news/khronograf/znisena-krasa-polovecki-statui-na-gori-kremanec-v-izumi.html>
13. У Дніпро привезли врятовану з-під обстрілів кам'яну половецьку бабу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3834083-u-dnipro-privezli-vratovanu-zpid-obstriliv-kamanu-polovecku-babu.html>

Віктор КОСАКІВСЬКИЙ,
*кандидат історичних наук, мистецтвознавець,
музеєзнавець, етнограф, фольклорист,
археолог, народний майстер, педагог*

«Faith in the Darkness: Mother and Child among the Ruins of Kharkiv»

In the center of the picture is a young Ukrainian woman with a child in her arms, who is clinging to her mother. In the background are the ruins of the «Palace of Labor» in Kharkiv, destroyed during the Russian-Ukrainian war. The background of the picture is based on the work of Kharkiv photographer Oleksandr Kotsarev.

Artifacts from the historical and cultural heritage of Eastern Ukraine are presented to the left and right of the central composition in the picture.

In the upper left corner, there is a fragment of a stylized «tree of life» motif from a carpet woven in the village of Reshetylivka in the Poltava region. Poltava carpets are known for their floral ornament, bright colors and weaving techniques. Reshetyliv carpet making has long-standing traditions, which are continued by local craftsmen and art lyceums.

In the upper right corner is a fragment of an embroidered towel with the «Tree of Life» motif. An embroidered towel is an important element of Ukrainian culture and symbolizes life, infinity and space. Towels are often used in family and calendar ceremonies.

Under the towel is a fragment of Petrykivka painting, a unique type of folk art from the village of Petrykivka in the Dnipro region. The painting is known for its bright floral ornaments and the use of techniques without a pre-planned outline.

To the left and to the right of the central composition, the folklore and ethnographic image of the Cossack Mamai and the Cossack pipe are depicted. Cossack Mamai symbolizes the strength of spirit and indomitable will of the Ukrainian people. Lyulki were an integral part of Cossack life and were of Turkish origin.

In the foreground of the picture are sculptures of «Polovtsian women», left by Polovtsy nomads in the steppe part of Ukraine in the 9th-13th centuries. Male figures were depicted with mustaches and beards, women held vessels. These sculptures symbolized the ancestors and reflected the customs and daily life of the Turkic peoples. The largest collections of stone sculptures are in the museums of Dnipro, Luhansk, Odesa, Mariupol, Donetsk, Kharkiv and other cities.

The picture also includes images of stone women broken by the Russians from the collection of the local history museum in the city of Izyum in the Kharkiv region. The remains of these statues were transported to Kharkiv for restoration after the liberation of Izyum.

Thus, the historical and cultural heritage of Naddnipryanshchyna and Slobozhanshchyna is rich and diverse, including modern and historical monuments. However, part of this Ukrainian land is currently under occupation or in a war zone, which leads to the destruction of historical and cultural monuments.

Viktor KOSAKIVSKYI,
*candidate of historical sciences, art critic,
museologist, ethnographer, folklorist,
archaeologist, folk craftsman, teacher*